

Henry George

Arbejdets kår
Åbent brev til Pave Leo XIII

grundskyld.dk

Henry George
Arbejdets kår.
Originalens titel:
The Condition of Labor,
an open letter to Pope Leo XIII. 1893.

*

Bearbejdet og digitaliseret v/
Per Møller Andersen.
www.grundskyld.dk

*

Til pave Leo XIII.

Deres Hellighed.

Jeg har omhyggelig gennemlæst den rundskrivelse om arbejderspørgsmålet, som De gennem Deres kirkefyrster, ærkebiskopper og biskopper har udsendt til kristenheden.

Da dens skarpest udtalte fordømmelse er rettet mod en anskuelse, som vi, der nærer den, ved fortjener Deres støtte, tillader jeg mig at forelægge Deres Hellighed grundene for vor livsanskuelse og fremføre nogle overvejelser, som De desværre ikke har haft øje for. Den dybt alvorlige betydning, som de forhold, De omtaler, har, den fattigdom, den lidelse og gærende misnøje, der findes i kristenheden, den fare, der er for, at lidenskab vil blive uvidenhedens leder i en blind kamp mod samfundsforhold, der viser sig mere og mere utålelige, er grunden til, at jeg tager til orde.

I

Alle vore grundsætninger findes direkte eller indirekte fremsat i Deres hyrdebrev. Det er den menneskelige tankes første grundbegreber, den kristne tros grundlære:

Denne verden er Guds skabning.

Menneskene, der i deres korte jordeliv føres ind i den, er lige skabninger af Hans godhed, lige genstand for Hans forsyns omsorg.

Mennesket har ifølge sin natur visse legemlige behov, hvis tilfredsstillelse er en betingelse, ikke alene for opretholdelsen af det fysiske liv, men også for udviklingen af det sjælelige og åndelige. Gud har gjort tilfredsstillelsen af disse behov afhængig af menneskets egne anstrengelser, har givet os kraft til at arbejde og pligt dertil: en kraft, der i og for sig hæver mennesket højt over dyrene, da den sætter os i stand til så at sige at blive medhjælper i skaberværket.

Gud har ikke givet menneskene den opgave at fremstille noget af intet. Sammen med arbejdsbehovet og arbejdsevnen har han givet dem arbejdsmaterialet. Dette arbejdsmateriale er jorden: mennesket, der fysisk set er et landdyr, kan kun leve på og af jorden, og kan kun udnytte de øvrige elementer: luft, solskin og vand ved brug af jorden.

Da menneskene er Skaberens skabninger, ligeberettigede under Hans forsyn til at leve og tilfredsstillere deres behov, er de ligeberettigede til brugen af jorden med dens rigdomskilder, og enhver ordning, der fornægter denne lige ret, er uretfærdig.

Med hensyn til ejendomsretten mener vi:

At da menneskene er skabt som enkeltvæsener med individuelle behov og kræfter, er hver enkelt berettiget til at bruge sine kræfter og nyde sit arbejdes frugt (dog naturligvis under de moralske forpligtelser, der er en følge af familieforholdet og lignende).

Der opstår således, forud for al menneskelig lovgivning og grundet på Guds lov, privat ejendomsret til, hvad der frembringes ved arbejde, en ret, som besidderen kan overdrage til anden mand, men som det vil være tyveri at berøve ham mod hans vilje.

Denne ejendomsret, der har sin rod i individets ret til sig selv, er den eneste fuldgyldige ejendomsret. Den knytter sig til, hvad der er frembragt ved arbejde, men kan ikke omfatte, hvad der er skabt af Gud.

Hvis f.eks. en mand fanger fisk på havet, får han ejendomsret til disse fisk, en ret, som han kan overdrage ved salg eller gave; men han

kan ikke erhverve en lignende ejendomsret til havet, så han kan sælge det, give det bort eller forbyde andre at bruge det.

Dyrker han korn, erhverver han ejendomsret til kornet, som hans arbejde frembringer. Men han kan ikke kræve en lignende ejendomsret til solvarmen, som modnede kornet eller til jordbunden, hvorpå det groede. Thi disse ting er stedsevarende gaver fra Gud til alle menneskeslægter, som alle har ret til at bruge, men ingen kan fordre som særeje.

At knytte samme ejendomsret til de ting, som Gud har skabt, som den, der med rette knytter sig til, hvad der er frembragt ved arbejde, er at gøre indgreb i og fornægte den sande ejendomsret. For den mand, som af sit arbejdsudbytte må betale en anden for brugen af havet eller luften, solskinnets eller jorden, kort sagt naturens rigdomskilder, bliver derved berøvet sin retmæssige ejendom og altså plyndret.

Hvad brugen af jorden angår, er det vor anskuelse:

At medens den ejendomsret, der med rette knytter sig til, hvad der er frembragt ved arbejde, ikke kan gælde jorden, kan der her blive tale om besiddelsesret. Som Deres Hellighed siger, har »Gud ikke givet jorden til menneskene i den forstand, at alle uden forskel kan gøre ved den, hvad de tykkes«, og de regler, der kræves for dens heldigste brug, kan bestemmes ved menneskelig lovgivning. Men sådanne regler må stemme overens med moralloven, må sikre alle lige lod og del i værdien af Guds almengave. Princippet er det samme, som når en fader efterlader sig ejendom, ligeligt tiltænkt flere børn. Nogle af de ting, han således har efterladt sig, er muligvis udelelige eller uanvendelige til fælles brug, og sådanne ting kan da gives til nogle af børnene, men kun på betingelse af, at ligheden ikke krænkes.

Under lidet udviklede samfundsforhold, hvor værkfliden består i jagt, fiskeri og indsamling af vilde frugter, er privat besiddelse af jorden unødvendig. Men efterhånden som menneskene begynder at dyrke jorden og frembringe varige værker, bliver privatbesiddelse af jorden en nødvendighed for at sikre ejendomsretten til arbejdsprodukterne. For hvem ville pløje og så, hvis han ikke ved privatbesiddelse var sikret at kunne høste i fred? Hvem ville rejse kostbare bygninger, hvis ikke ukrænkelig jordbesiddelse sikrede ham arbejdets frugt?

Denne private besiddelsesret til, hvad Gud har skabt, er imidlertid yderst forskellig fra den private ejendomsret til, hvad der er frem

bragt ved arbejde. Den første er begrænset, den anden ubegrænset – undtagen hvor selvopholdelsesretten gør ende på al anden ret. Formålet med den første – jordbesiddelsesretten – er blot at sikre den anden – ejendomsretten til arbejdsudbyttet –, og kan aldrig retmæssigt strækkes så vidt, at den gør indgreb i eller tilintetgør denne. Medens enhver kan besidde jord så vidt, som det ikke gør indgreb i andres lige ret, kan han ikke med rette besidde noget ud over denne grænse.

Således kunne Kain og Abel, om de var de to eneste mennesker på jorden, efter overenskomst dele den mellem sig; og efter en sådan overenskomst kunne de overfor hinanden gøre fordring på udelukkende besiddelsesret til hver sin del. Men ingen af dem kunne med rette hævde denne eneret overfor det næstfødte menneske. Da ingen kommer til verden uden Guds tilladelse, så er menneskets tilværelse tilstrækkeligt bevis for dets lige ret til Guds gaver. Om de første to derfor nægtede den næstkommende ret til at bruge jorden, som de havde delt, øvede de mord, og hvis de nægtede ham ret til brug af jord, med mindre han arbejdede for dem eller købte jord af dem, begik de tyveri.

Guds love ændres ikke. Om end deres anvendelse kan veksle, alt som forholdene forandres, så gælder dog de samme grundsætninger om ret og uret lige så fuldt i en talløs befolkning med udviklede værkflidsforhold, som hvor menneskene er få og værkfliden rå. I vore millionbyer og timillion-stater, under en civilisation, hvor arbejdsdelingen er gået så vidt, at mange næppe er sig bevidst, at de er jordbrugere, står det dog lige fuldt fast, at vi er landdyr, og at jorden er Guds gave til alle, som det er mord at berøve folk, plyndring at tvinge dem til at betale afgift af til andenmand. Men selv under en samfundstilstand, hvor industriens udvikling har gjort privat jordbesiddelse nødvendig, er der ingen vanskelighed ved at forene privatbesiddelsen med vor lige ret til jorden. Lige så snart et jordstykke kan yde sin besidder større udbytte, end der kan nås ved lige arbejde på anden jord, vil der til det knytte sig en værdi, som viser sig, når det sælges eller udlejes. Således angiver værdien af selve jorden, bortset fra alle forbedringer altid nøje den værdi, som brugen deraf har, en værdi, som alle er ligeberettigede til, i modsætning til de værdier, som besidderen i kraft af sit arbejde har ejendomsret til.

For at opnå de fordele, der knytter sig til privatbesiddelsen, uden at alles lige ret til jorden krænkes, behøver man blot til almenbrug at

tage den værdi, som knytter sig til jorden, uanset hvordan den benyttes. Princippet er det samme som i det førnævnte eksempel, hvor en fader efterlod sine børn ting, som ikke kunne deles eller bruges i fællesskab. I så fald kunne tingen sælges eller udlejes og beløbet komme alle ligelig til gode.

Det er efter dette ligefremme princip, at vi ønsker, at samfundet skal handle.

Vi foreslår ikke at hævde den lige ret til jorden ved at gøre den til en stor fælled, hvor enhver kan gøre, hvad han lyster, overalt. Vi kræver heller ikke det i vor tidsalder uoverkommelige arbejde at dele jorden i lige lodder, end mindre da det er helt umuligt at holde den således delt.

Vi foreslår at lade jorden forblive i enkeltmands private besiddelse, med fuld ret til at sælge, bortgive og lade gå i arv, og ganske simpelt påligne en skat lig jordens årlige værdi (lejeværdi), uanset hvordan den bruges, og hvilke bygninger eller andre forbedringer der findes på eller i den. Og da en sådan skat ville være stor nok som nationalindkomst, ville vi samtidig med påligningen af denne jordværdiskat afskaffe alle de nuværende skatter, der hviler på arbejdet og dets produkter, og som alle, da de tages fra arbejdsfortjenesten, er indgreb i ejendomsretten.

Dette foreslår vi, ikke som en snedig menneskelig opfindelse, men som en udformning af menneskelige bestemmelser til overensstemmelse med Guds vilje.

Gud kan ikke modsige sig selv eller give indbyrdes modstridende love for sine skabninger.

Har Gud pålagt menneskene, at de ikke må stjæle, dvs. at de skal respektere den ejendomsret, som enhver har til sit arbejdes frugt, og er han alle menneskers fader, som i sin algodhed har tiltænkt alle lige lod i de naturlige rigdomskilder, da må der under en hvilken som helst samfundstilstand være en vej, ad hvilken enkeltmandsretten til arbejdsudbyttet kan komme i samklang med alles lige ret til jorden.

Dersom den almægtige ikke er i strid med sig selv, da kan det ikke være således, som nogle mener, at om man vil sikre alle mennesker lige ret til liv og arbejde, må man fornægte den private ejendomsret. Ej heller kan det forholde sig således – som De i Deres skrivelse synes at ville gøre gældende –, at vi, for at sikre den private ejendomsret, må fornægte den lige ret til livets og arbejdets grundbetingelser. At sige enten det ene eller andet er at nægte Guds loves samklang.

Derimod vil privatbesiddelse af jord – mod betaling til samfundet af, hvad en sådan besiddelse er værd – fyldestgøre begge love: sikre alle lige lod og del i Skaberens fællesgaver og den enkelte fuld ejendomsret til sit arbejdes frugt.

Vi tager ej heller i betænkning at sige, at denne vej til sikring af den lige ret til Skaberens gaver og den enkeltes ret til sit arbejdes frugt er den af Gud bestemte vej, ad hvilken samfundets indtægt bør tilvejebringes. For vi er ikke gudsfornægtere, og ej heller hører vi til de halvvejs gudsfornægtere, der bestrider, at han har noget med samfundsstyre og lovgivning at gøre.

Det er sandt – en alt for ofte glemt gylden sandhed –, hvad De fremfører, når De siger, at »mennesket er ældre end staten, og at dets ret til at sørge for sig selv er af ældre dato end nogen stat«. Men tillige er det – som De også rigtigt indser – sandt, at staten hører med til den guddommelige orden. Thi Han, som forudså alt og forud sørgede for alt, han forudså, at med befolkningens vækst og værkflidens udvikling ville dannelsen af styrede stater blive både hensigtsmæssig og nødvendig.

Så såre staten opstår, har den indtægt behov. I begyndelsen, medens befolkningen er spredt, arbejdet uudviklet og statens opgaver få og ligefremme, er dette behov kun ringe; men med den voksende befolkning og den fremskridende civilisation vokser statsvirksomheden, og der bliver behov for større og større indtægt.

Han, som skabte verden og satte mennesket ind i den, Han, som forudbestemte samfundsdannelsen som et middel for mennesket til opnåelse af højere kræfter og til at komme til stedse bedre forståelse af Skaberens værk, han må også have forudset denne stigende trang til samfundsindtægt og sørget for dens tilfredsstillelse. Med andre ord: Da det voksende behov for offentlige indtægter, alt som samfundet skrider frem, er et naturligt, af Gud bestemt forhold, må der være en ret måde at tilvejebringe dem på, en vej, om hvilken vi med sandhed kan sige, at det er den af Gud bestemte vej. Det er klart, at denne, den rette indtægtskilde, må stemme overens med moralloven.

Følgelig må den:

Ikke berøve den enkelte, hvad der med rette tilhører den enkelte; ikke begunstige nogle på andres bekostning, som f.eks. ved at forhøje prisen på, hvad nogle har at sælge og andre må købe;

Ikke lede folk i fristelse ved at kræve edsaflæggelse ved alle mulige lejligheder, ved at gøre det fordelagtigt at lyve og bestikke.

Ejheller må den udviske skellet mellem ret og uret ved at sætte straf for handlinger, som folk i og for sig har utvivlsom ret til at udføre.

Den må ikke trykke arbejdet, ikke hæmme handelen, ikke straffe fliden; den må ikke træde hindrende i vejen for den størst mulige rigdomsfrembringelse og den retfærdigste rigdomsfordeling.

Jeg beder Deres Hellighed betragte de skatter på værkfliden og dens frembringelser, som overalt i den civiliserede verden tjener til at fylde samfundets kister: Accisen, som omgiver de italienske byer med skranker, de uhyrlige toldskatter, som hæmmer forbindelsen mellem såkaldte kristne stater, alle de forskellige skatter på næringsdrift og arbejdsfortjeneste, på formueanvendelse, på husbygning, på jorddyrkning, kort sagt på flid og arbejdsomhed i alle dens former. Kan det være sådanne veje, Gud har tænkt, regeringerne skulle følge for at skaffe de nødvendige indtægter? Er nogen af dem af en sådan art, at vi kan tænke os dem som led i en fornuftig og retfærdig plan?

Alle disse skatter krænker moralloven. De tager med magt, hvad der udelukkende tilhører den enkelte, de begunstiger den samvittighedsløse på den samvittighedsfuldes bekostning, de har den virkning – ja, endog for en stor del det direkte formål – at forhøje prisen på, hvad nogle har at sælge, og andre må købe; de demoraliserer regeringen, og de gør eden til tant; de lænkebinder handelen og mulkterer arbejdet og fliden; de formindsker den rigdom, som menneskene kan nyde godt af, og de beriger nogle ved at forarme andre.

Men hvad der allerklarest viser, hvor skarpt dette offentlige indtægtssystem står i strid med kristendommen, er dets indflydelse på menneskets tankegang.

Kristendommen lærer os, at alle mennesker er brødre, at deres sande interesser står i samklang, ikke i indbyrdes strid. Dens gyldne livsregel er, at vi bør handle mod andre, som vi ønsker, de skal handle mod os. Men fra det system, der går ud på at beskatte værkfliden og arbejdsprodukterne, og fra virkninger i retning af at forhøje prisen på, hvad nogle kan sælge og andre må købe, er den beskyttelsesteori udsprungen, som fornægter dette evangeliske bud, som betragter Kristus som uvidende på samfundslærens område. Og docerer nationalvelstands-love, der står i den skarpeste modstrid til hans lære. Denne teori forherliger nationalhad, fremkalder toldkrige verden over, lærer folk, at deres velvære afhænger af, om de kan påtvinge andre folks produktion sådanne bånd, som de ikke vil vide af på de

res egen virksomhed; og i stedet for den kristne læresætning om menneskenes broderskab opstiller den det som en borgerdyd at skade de fremmede.

»Af deres frugter skal I kende dem«. Kan noget vise mere klart, at beskatning i næringsflid og arbejdsproduktion ikke er den af Gud viste vej til at skaffe samfundet indtægt?

Derimod kan man ikke tænke nærmere over vort forslag: at tilvejebringe samfundets indtægt ved en skat på den blotte jord efter dens værdi – uden at indse, at dette i enhver henseende stemmer overens med moralloven.

Jeg beder Dem erindre, at den værdi, vi foreslår at beskatte: jordens værdi, bortset fra værdien af alle forbedringer, skyldes ikke noget som helst arbejde eller kapitalanvendelse på denne; for al sådan værdi er forbedringer, som vi vil gøre skattefrie. Jordens værdi, bortset fra forbedringerne, er den værdi, som jorden får på grund af befolkningens vækst og samfundets fremskridt. Det er en værdi, der altid tilfalder ejeren i egenskab af ejer, og som aldrig tilfalder og aldrig kan tilfalde brugeren; for dersom brugeren ikke tillige er ejer, må han altid betale ejeren derfor i form af lejeafgift eller købesum. Og dersom ejeren tillige er bruger, er det i den første, ikke i den sidste egenskab, han har denne indtægt, og ved at sælge eller udleje jorden kan han blive ved med at nyde denne indtægt, efter at han er ophørt med selv at bruge jorden.

Således kan da skatter, der hviler på den nøgne jords værdi, ikke formindske værkflidens løn, ejheller drive varepriserne i vejret¹ eller på nogen måde tage fra den enkelte, hvad der tilhører denne. De kan kun tage den værdi, som jorden får ved samfundets vækst, og som derfor tilhører samfundet som helhed.

At tage jordens værdi til statens brug og samtidig afskaffe alle skatter på arbejdets frembringelser, ville derfor være at lade arbejderne beholde det fulde arbejdsudbytte, og den enkelte alt, hvad der med rette tilhører den enkelte. En sådan fremgangsmåde ville ikke pålægge værkfliden nogen byrde, ikke lægge hindringer i vejen for omsætningen, ikke straffe fliden. Den ville sikre den størst mulige frembringelse og den retfærdigste fordeling af rigdommen ved at lade folk frit frembringe og ombytte efter behag uden kunstige prisforhøjelser. Og ved at tage til offentlig brug en værdi, der ikke kan skjules eller fjernes, og som er lettere end alle andre at vurdere og lettere og billigere at opkræve, ville reformen i højeste grad formindske antallet af

embedsmænd, gøre et utal af edsaflæggelser overflødige og bortskaffe fristelser til bestikelser og svig.

Men at Gud har bestemt jordværdien til nationalindtægtskilde viser sig yderligere ved vidnesbyrd lig dem, der viser, at han har bestemt modermælken til barnets ernæring.

Hvor slående er ikke analogien: Under primitive forhold, før statsstyre er blevet en nødvendighed, findes der ingen jordværdi. Arbejdsprodukterne har værdi, men i den spredte befolkning knytter der sig ingen værdi til jorden selv. Men alt som befolkningstætheden øges og værkflidsforholdene bliver mere udviklede, bliver ordnede samfund og dermed også offentlige indtægter en nødvendighed; men da begynder også jorden at få værdi, en værdi, der overalt vokser samtidig med og af de samme grunde som behovet for offentlige indtægter. Værdien af alt, hvad der frembringes ved arbejde, har tilbøjelighed til at synke, alt som samfundet udvikles, da storproduktion og forbedrede arbejdsmetoder stadig formindsker arbejdsomkostningerne. Men værdien af den jord, hvorpå befolkningen samler sig, går stadig til vejrs. Tag f.eks. Rom, Paris eller New York, læg mærke til jordens overordentlige værdi i sådanne byer sammenlignet med jordværdien i tyndtbefolkede egne af de samme lande. Hvad er årsagen hertil? Skyldes det ikke disse byers befolkningstæthed og livlige virksomhed, just de samme forhold, som forårsager store offentlige udgifter til gadeanlæg, dræning, offentlige bygninger og alle de forskellige ting, der kræves for sådanne storbyers sundhed, bekvemmelighed og sikkerhed? Se hvorledes det eneste, der stadig stiger i værdi, alt som sådanne byer vokser, er jorden; hvorledes havneanlæg, jernbaner, kort sagt enhver offentlig forbedring øger jordværdien. Er det ikke klart, at vi her har at gøre med en naturlov, dvs. et udslag af Skaberens tanke? Kan det betyde andet, end at han, der lod staten med dens behov opstå, har i den værdi, som jorden får, givet os midlet til at tilfredsstille dette behov?

At dette og intet andet er meningen, vil vi finde bekræftet, dersom vi ser endnu dybere og undersøger ikke blot denne udviklings ydre sammenhæng, men dens dybere formål. Gør vi det, vil vi få at se, at denne naturlov, som lader jordværdien stige med samfundets vækst, ikke blot er en så fuldkommen afpasset ordening til sikring af samfundets behov, at den må tiltale vor forstand ved at vise os Skaberens visdom, men tillige tager sigte på den enkeltes vel på en sådan måde, at det må tiltale vort hjerte ved at vise os et glimt af hans godhed.

Tænk efter: I kraft af denne naturlov er jorden det eneste, der stiger i værdi ved samfundets fremskridt, så at al befolkningsforøgelse, alle fremskridt på værkflidens område, alle almene forbedringer af enhver art øger det fond, der såvel af retfærdigheds- som hensigtsmæssighedshensyn bør anvendes til samfundets fælles brug. Da nu en øgning af det fond, der står til rådighed til samfundets fælles brug, er ensbetydende med en stigning af de goder, der ligeligt tilfalder alle samfundets medlemmer, er det klart, at den lov, i kraft af hvilken jordværdierne øges med samfundets fremskridt, medens arbejdsprodukterne ikke stiger i værdi, må bevirke, at alt som civilisationen skrider frem, øges den part, der tilfalder alle i lige mål, medens hvad den enkelte tjener ved sin virksomhed, kommer til at udgøre en stedse forholdsvis mindre del, så at den forskel, der under mere rå samfundstilstande findes mellem den stærke og den svage, den heldige og den uheldige, stedse må blive forholdsvis mindre. Viser det ikke, at Skaberens hensigt er, at menneskenes fremskridt i civilisation skal gå ikke blot i retning af større kræfter, men i retning af større lighed, i stedet for, hvad vi, ved ikke at følge hans plan, har gjort det til: fremgang mod mere og mere uhyrlig ulighed?

At den værdi, som jorden får ved samfundets vækst, er bestemt til samfundets brug, bevises endelig ved at betragte de følger, som det har ikke at lade den tilfalde samfundet. Gud er i sandhed en nidkær Gud i den forstand, at intet uden skade og ulykke kan flyde af vore forsøg på at udføre noget på anden vis, end han har bestemt. Hvor de velsignelser, han tilbyder, skydes til side eller misbruges, vender de sig til forbandelser. Og just som det er skæbnesvangert for en moder at forholde sit barn den næring, der udvider hendes bryst, når barnet er kommet til verden, således er det en kilde til samfundssygdom at nægte at tage til samfundets brug de værdier, som er bestemte dertil.

Nægter man at tage til samfundets brug den stigende værdi af jorden i de voksende samfund, da nødvendiggør man skatter, der hæmmer frembringelsen af rigdom, forkvakler omsætningen og demoraliserer samfundet. Man lader nogle tilegne sig, hvad rettelig tilkommer alle, men undlader at benytte det eneste middel, som gør det muligt i et fremskredent samfund at forene den besiddelsessikkerhed, der er nødvendig for frugtbar arbejde, med den ligestillethed overfor naturens rigdomskilder, der er den vigtigste af alle naturlige rettigheder. På den måde grundlægger man samfundet på en uretfærdig ulighed mellem menneskene og tvinger nogle til hos andre at tilkøbe sig ret

ten til at leve, adgangen til at arbejde, de fordele, civilisationen bringer, og de gaver, Gud har tiltænkt dem.

Men mere end det: just denne plyndring, som menneskehedens flertal således lider under, forårsager i fremadskridende samfund en ny plyndring. Hvor man lader jordværdien tilfalde de enkelte, der har sikret sig ejendomsret til jorden, fristes de til – hvor der er udsigt til, at jorden vil stige i værdi ved befolkningsforøgelse eller påtænkte forbedringer – at spekulere i jord, at holde den tilbage på spekulation, hvorved de fremkalder en kunstig knaphed på, hvad der er det naturlige grundlag for alt liv og arbejde. Herved fremkaldes værkflidskvælninger, der viser sig ved stadig tilbagevendende krampeanfald af »dårlige tider«, kriser, der er lige så ulykkebringende som ødelæggende krige. Dette er det, der driver mænd fra de gamle lande til de nye for atter at møde de samme forbandelser. Dette er det, der gør, at vort materielle fremskridt ikke magter at forbedre den almindelige arbejders stilling, ja endog gør store samfundslags stilling absolut ringere. Dette er det, som i vore kristne lande skaber befolkningslag, hvis liv er hårdere, mere håbløst, mere nedværdigende end de vildes. Dette er, hvad der får så mange mennesker til at tro, at Gud er en fuser, der stadig bringer flere mennesker ind i verden, end han har sørget for plads til, eller at der ingen Gud er, og at al tro på ham er overtro, som livets kendsgerninger og videnskabens fremskridt må bortvejre.

Mørket midt i lyset, svagheden midt i styrken, fattigdommen i rigdommens brændpunkter, den gærende misnøje, der varsler borgerkrig, alt dette, som giver vor nutidscivilisation sit særpræg, er de naturlige, uundgåelige følger af vor vragen af Guds veldædighed, vor blindhed for hans plan.

Om vi derimod fulgte hans klare, simple retfærdsregel, lod den enkelte fuldt ud nyde, hvad der frembringes ved individuelt arbejde, og lod samfundet nyde godt af den værdi, som det almene samfunds vækst giver jorden, da kunne vi ikke blot give afkald på alle de slette måder, hvorpå samfundsindtægten nu tilvejebringes, men alle mennesker ville derved blive sat på lige fod med hensyn til ret og adgang til Skaberens gaver, ligestillet hvad angår retten til at bruge deres arbejdskraft og til at nyde frugten deraf. Og da ville uden anvendelse af voldsomme og båndlæggende tvangsforholdsregler spekulationen i jord, forudbeslaglæggelse af rigdomskilderne, ophøre. For da ville jordbesiddelse blot sikre varig brugsret, og ingen ville kunne ønske at

besidde jord ud over, hvad han selv havde brug for. Og selv den, der besad mere eller bedre jord end andre, ville ikke nyde nogen uretmæssig begunstiggelse, da værdien af denne fordel ville gå i statskassen til alles gavn.

Dr. Thomas Nulty, Biskop af Meath, der ser alt dette lige så klart som vi, udtaler, idet han viser sine menigheder, at det er forsynets bestemmelse, at jordværdien skal tilfalde samfundet:

»Jeg tænker derfor, at jeg med rette kan udtale, at folket er og altid må være den sande ejermand til fædrelandets jord. Denne store sociale kendsgerning synes mig af uberegnelig vigtighed, og det er i sandhed lykkeligt, at selv de strengeste retfærdighedsgrundsætninger ikke kaster skygge af uvished eller tvivl over den. Der er ydermere noget særlig indtagende ved den ejendommelige skønhed og klarhed, hvormed den viser os visdommen og den kærlige vilje i Guds planer, den beundringsværdige forsorg, han har haft for tilvejebringelsen af, hvad der behøves til den samfundstilværelse, hvis ophavsmand han er, og hvortil vort naturlige instinkt henviser os: en vidtstrakt offentlig ejendom, et stort nationalfond er stillet til folkets rådighed til at forsyne sig i rigeligt mål med midler til at bestride udgifterne ved landets styrelse, lovens håndhævelse og ungdommens oplysning og til at sætte det i stand til at støtte sin fattigbefolkning og tage sig af sine forbryderiske elementer. Og denne ejendom har en særegenhed, som det er vel værd at lægge mærke til: dens værdi er aldrig stillestående, men vokser stedse i ligefremt forhold til samfundets vækst; så just de årsager, der øger kravene på dette fond, øger også dets evne til at møde dem.«

Der er i sandhed, som biskop Nulty siger, en ejendommelig skønhed i den tydelighed, hvormed forsynets visdom og godhed er lagt for dagen i denne store sociale kendsgerning, den forsorg for samfundets fællesbehov, der rummes i, hvad socialøkonomeerne kalder jordrenteloven. Af alle de vidnesbyrd, som naturreligion giver os, er det dette, der mest tydeligt viser os, at der findes en kærlig Gud, og fuldstændigt bringer den tvivl, der i vore dage leder så mange til materialisme, til tavshed.

For denne skønne forsorg, som ved naturlov er bragt i stand for civilisationens samfundsbehov, viser tydelig, at civilisationen hører med til Guds plan, at hans vise forsyn ikke kommer til kort overfor vore mange opdagelser og opfindelser, og at damp, elektricitet og moderne arbejdsbesparelser blot bidrager til yderligere at klargøre de

store etiske love og øge deres betydning. I væksten af dette store fond, der øges med samfundets fremskridt – et fond, der skyldes samfundets vækst og derfor tilhører samfundet – ser vi ikke alene bevis for, at alle de skatter, der formindsker velstanden, øger uligheden og afføder demoralisation på enhver led, er unødvendige, men tillige, at man ved at benytte dette fond i det øjemed, hvortil det øjensynligt er bestemt, under den højeste civilisation ville kunne sikre alle lige lod og del i Guds gavmildhed, fuld lejlighed til at tilfredsstille deres behov, og dertil sørge rigeligt for enhver rimelig statsfornödenhed. Vi ser, at Gud ikke har behandlet menneskene på fusker- eller gniervis, at han ikke har sat for mange mennesker i verden, ikke har villet fremkalde den massernes bitre konkurrence om et rent dyrisk livsophold og den uhyrlige rigdomsophobning, der er ejendommelig for vor civilisation; men at disse misforhold, der forleder så mange til at sige, at der ingen Gud er til, eller til endnu mere bespottelig at sige, at de skyldes Guds vilje, i virkeligheden skyldes vor fornægtelse af hans morallov. Vi ser, at retfærdsloven, den gyldne regel, ikke er et blot og bart fuldkommenhedsråd, men i sandhed samfundets grundlov. Vi ser, at om vi blot fulgte den, var der arbejde for alle, frihed og hvile for alle, ja overflod for alle, og at civilisationen da ville gå i retning af at give selv de fattigste ikke blot det strengt nødtørftige, men al hygge og rimelig nydelse. Vi ser, at Kristus var mere end en drømmer, da han fortalte menneskene, at om de ville søge Guds rige og hans retfærd, behøvede de ikke at nære større bekymring for det materielle end liljerne på marken for deres klædning. Han sagde kun, hvad socialøkonomien i nutidens opklarende lys har vist at være en nøgtern sandhed.

Endog blot at se dette er en dyb og varig glæde, for det er med egne øjne at se, at der er en Gud, der lever og styrer, og at han er retfærdighedens og kærlighedens Gud – vor Fader, som er i himmelen. Det er som at åbne en solstrålerift i vor mørke tvivlssky og at levedegøre den tro, der holder fast, selv hvor den ikke kan se.

II

Deres Hellighed vil af den ovenfor givne forklaring se, at den reform, vi foreslår, i lighed med alle andre virkelige reformer, har såvel en etisk som en økonomisk side. Ved at se bort fra den etiske side af sagen og blot drive på vort forslag som en slet og ret skattereform, kunne vi undgå de indvendinger, der skyldes folks sammenblanding af ejendomsret og besiddelse, der gør, at de betragter ejendomsretten til jord som en nødvendig betingelse for brugssikkerhed og ejendomsret til alle forbedringer, der dog i virkeligheden sikres bedre foruden. Alt, hvad vi praktisk set søger at gennemføre, er den hurtigst mulige lovmæssige afskaffelse af alle skatter på arbejdet og dets frugter og den deraf følgende overførelse af hele skattebyrden på den nøgne jords værdi. At fremsætte vore forslag på denne vis ville blot være at fremhæve dem som kloge, offentlige hensigtsmæssige foranstaltninger.

Der findes da også mange, der kun taler for vore forslag på denne vis, og som, idet de har fået øje for vor plans fortræffelighed, set fra et rent finansstandpunkt, ikke bekymrer sig om andre sider af sagen. Men for dem, der tænker som jeg, er den etiske side af sagen af størst vigtighed. Ikke alene ønsker vi ikke at gå udenom spørgsmålet om den private ejendomsret, men det står for os således, at den heldbringende og vidtrækkende omvæltning, vi arbejder for, er for stor en sag til at gennemføres ved klog afvejning af personlig fordel, og at den kun kan fuldbyrdes ved den religiøse samvittighedsfølelses hjælp.

Derfor trakter vi efter religionens dom. Og for denne dom er De, som hoved for den største kristne kirkeafdeling, den mest ophøjede repræsentant.

Det påhviler os derfor at undersøge de grunde, som De fremfører til støtte for den private jordejendomsret: at bøje os for dem, hvis de er holdbare, og i modsat fald i al ærbødighed at vise Dem, hvori fejlsynet består.

Vi kunne med glæde tiltræde Deres første sætning: »At vor hovedgrundsætning under vort arbejde for en forbedring af massernes kår må være privatejendomsrettens ukrænkelighed« – om vi blot turde opfatte Dem således, at De tog hensyn til sagens etiske side og altså kun mente den retmæssige privatejendomsret, på samme vis som vi – hvor De taler om ægteskabet som indstiftet af Gud – kan forstå, at De herfra undtager alskens utilbørlige ægteskaber. Ulykkeligtvis viser andre udtryk, at De tænker på privatejendom af enhver

slags, ja endog særlig privatejendomsretten til jord. Denne tankeforvirring og begrebssammenblanding går igennem hele Deres bevisførelse og leder Dem til slutninger, der så langt fra at stemme med Deres forudsætninger endog står i den skarpeste strid med dem, som når De drager den slutning, at da privatejendomsretten til, hvad der er frembragt ved arbejde, er etisk berettiget, må det samme også gælde dens skærende modsætning: ejendomsretten til, hvad Gud har skabt.

Al privatejendom er ikke af samme art og kan lige så lidt som alle slags ægteskab hvile på et fælles etisk grundlag. At ægteskabet i sin rette skikkelse stemmer med Guds lov, retfærdiggør ikke flerkoneri-, flermands- eller blodskamsægteskaber, der er lovlige i visse lande. Og ligesom der kan være umoralske arter af ægteskab, kan der være umoralsk privatejendomsret. Hvad den enkelte kan eje, eller hvad den enkelte med statens samtykke kan eje, er privatejendom. For juristen, den blotte statstjener, kan dette være tilstrækkeligt, han behøver ikke at gøre forskel, hvor statens love ingen forskel kender. Deres Hellighed derimod er ikke statens, men Guds tjener, moralens vogter. De ved, at som St. Thomas Aquina siger:

»Den menneskelige lovgivning er kun lov i kraft af sin samklang med sand visdom, altså når den står som udslag af den evige lov. Afviger den fra den rette tænknings vej, må den kaldes uretfærdig. Og i så fald er den slet ingen lov, men en slags vold.«

At en eller anden slags ejendom tillades af staten, gør den derfor i og for sig ikke etisk forsvarlig. Staten har ofte gjort noget til ejendom, der ikke var det med rette, men i virkeligheden har med vold og rov at gøre. Således har ryggesløse fyrster ofte skænket til deres hoffmænd og friller – som salgbar ejendom – landets kirkeembeder med hele deres værdighed og autoritet, deres ret til at forvalte sakramenterne og så fremdeles. Ja, i England kan den dag i dag en hedning eller ateist købe og besidde som lovlige ejendom retten til at vælge menighedens sjælesørger, og værdien af disse legale rettigheder siges at beløbe sig til omtrent 500 Mio. kr.

Eller tag et andet eksempel: Blandt oldtidens kulturfolk behandlede og betragtedes slaver overalt som lovlige ejendom, og det samme var tilfældet i Europa længe efter kristendommens almen-antagelse. Ved dette århundredes begyndelse var der ingen kristne nationer, som ikke – i alt fald i deres kolonier – anerkendte ejendomsretten til slaver, og slaveskibe sejlede under kristne flag over havene. For kun lidt over tredive år siden kunne man her i De Forenede Stater ved at købe

en mand få samme ejendomsret over ham som over en hest, og i de muhamedanske riger er slaven såvel efter loven som efter sæd og skik sin købers eller jægers ejendom.

Og dog vil De, der som pave har indlagt Dem fortjeneste ved forsøg på slaveriets udryddelse i dets sidste tilflugtssteder, sikkert ikke hævde, at den etiske berettigelse, som ejendomsretten til, hvad der er frembragt ved arbejde, har, kan gælde eller nogen sinde har kunnet gælde ejendomsretten til slaver.

Den brug, De på så mange steder i Deres skrivelse gør af det flertydige ord ejendom eller privatejendom, gør ofte Deres mening tve-tydig, når man kun læser løsevne udtalelser. Men læst i sammenhæng er det utvivlsomt, at De med ordet privatejendom forbinder tanken om privat jordejendom. Når jeg tyder Deres mening således, finder jeg, at de grunde, De anfører til forsvar for den private jordejendomsret, er otte. Lad os undersøge dem i den orden, hvori de er fremsat.

1) De hævder da for det første (§ 5), at hvad der er købt og betalt med retmæssig ejendom, er retmæssig ejendom.

Det er klart, at køb og salg ikke kan give ejendomsret, men kun overdrage den. Ejendom, som i sig selv ingen moralsk berettigelse har, får det ikke ved at gå fra sælger til køber.

Hvis slaven ikke er slavejægerens retmæssige ejendom, er han ej heller slavekøbersens. Deres bevisførelse for den private jordejendomsret vil imidlertid lige så godt kunne bruges til forsvar for slaveejendomsretten. For at vise dette behøver man kun i Deres bevisførelse at ændre ordet 'jord' til ordet 'slave'. Den vil da lyde således:

»Det er sikkert ubestrideligt, at når et menneske giver sig af med frugtbringende arbejde, da er det for at erhverve ejendom til sin egen private rådighed.

Om nogen udlejer sin arbejdskraft eller flid til andre, da gør han det for til gengæld at få, hvad han har behov til livets ophold, gør det med det bestemte formål at få fuld og lovlig ret ikke blot til sin løn, men også til at anvende denne løn efter behag.

Hvis han altså lever sparsommeligt og lægger penge op og køber [en slave] for den, da er [slaven] kun hans løn i en ny form, og følgende bør den [slave], som en arbejder således har købt, stå lige så fuldt til hans rådighed, som selve den løn, han fik for sit arbejde.«

Ved således at forandre Deres argument for den private jordejendomsret til et forsvar for ejendomsretten til mennesker gør jeg forøv

rigt ingenlunde noget nyt. Her i mit eget fædreland, i min egen tid, var dette argument, at køb gav ejendomsret, det almindelige forsvar for slaveriet. Det lød fra statsmænd og jurister, fra præster og biskopper, og det blev taget for gode varer over hele landet i befolkningens brede lag. Dermed retfærdiggjorde man sig, når man rev hustruen fra sin mand og børnene fra deres forældre; dermed forsvarede man tvangsarbejdet, arbejdernes udbytning og kristne menneskers køb og salg af deres medkristne.

I ord, næsten enslydende med dem, De benytter, spurgte man: »Her er en fattig mand, som har arbejdet strengt, levet sparsommeligt og anbragt sine sparepenge i nogle få slaver. Vil du virkelig frarane ham hans fortjeneste ved at frigive disse slaver?« Eller man sagde: »Her er en fattig enke; alt, hvad hendes husbond har set sig i stand til at efterlade hende, er nogle få negre, lønnen for hans hårde slid. Vil du virkelig bestjæle enken og de faderløse ved at frigive disse negre?« Og på grund af denne fornuft-forvrængning, denne forveksling af uretfærdig og retfærdig ejendomsret, denne tagen menneskelov for Guds lov, kom der over vort folk en blods- og ilds-dommedag.

Den samme fejl, som vort folk begik ved at mene, at hvad der i sig selv ikke var retmæssig ejendom, kunne blive det ved køb og salg, den samme fejl er det, De gør dem skyldig i. Ikke alene er det formelt den samme, det er i bund og grund den samme: Den private jordejendomsret er lige så vel som den private slaveejendomsret en krænkelse af den sande ejendomsret. De er forskellige former af det samme ran, tvillingplaner udsprungne af menneskers snedighed og med det formål at sætte den stærke og snu i stand til at unddrage sig den arbejdspligt, Gud har pålagt os, ved at læsse den over på andre.

Hvad forskel gør det, om jeg blot ejer den jord, hvorpå en anden skal leve, eller jeg ejer manden selv? Er jeg ikke i det ene tilfælde lige så fuldt hans herre som i det andet? Kan jeg ikke tvinge ham til at arbejde for mig? Kan jeg ikke i lige mål tilegne mig hans arbejdes frugt, befale over hans handlinger? Har jeg ikke hals og håndsret over ham? For at berøve et menneske jorden er lige så vist at dræbe ham som at berøve ham luft ved at stramme en løkke omkring hans hals.

Kernen i slaveriet er at give det ene menneske magt til at tilegne sig frugten af det andet menneskes arbejde. Den private jordejendomsret har denne virkning lige så fuldt som det ligefremme slaveri. Slaveejereren må lade slaven beholde nok af sit arbejdsudbytte til livets ophold. Findes der ikke i såkaldte frie lande store skarer af arbejdere,

som ikke får mere? Hvor meget mere af deres arbejdsfrugt får landarbejderne i England og Italien, end slaverne fik i vore sydstater? Satte ikke den private jordejendomsret i fordums mere rå tider de europæiske jorddrotter i stand til at forlange deres »førstenats-ret« ved bøndernes bryllupper? Er det ikke den samme yderste skændsel, der endnu i vore dage møder os i udvisket skikkelse i den usædelighed, der affødes af uhyrlig rigdom på den ene side og bundløs fattigdom på den anden.

Hvad andet bestod slaveriet i Rusland i, end at give til herrerne den jord, hvorpå de livegne var tvungne til at leve? Når en Ivan eller Catherina ønskede at berige deres yndlinge med andres arbejde, gav de dem ikke mennesker, men jordegods. Og når jordtilegnelsen er gået så vidt, at der ingen fri jord er tilbage, som den jordløse kan tage i brug, da træder, uden videre vold, den mere skjulte form af arbejdsrov, som den private jordejendomsret medfører, i stedet for det ligefremme slaveri, fordi den er mere hensigtsmæssig og økonomisk. For hvor den hersker, behøver man ikke at indfange slaverne og passe på dem, behøver ikke engang at føde dem, når man ingen brug har for dem. De kommer af sig selv, bedende om lov til at arbejde, og kan afskediges, når man ikke længere har brug for dem. Pisken kan undværes, sult er lige så virksom. Dette er grunden til, at de normanniske erobrere i England og de engelske erobrere i Irland ikke delte befolkningen mellem sig, men jorden. Dette er årsagen til, at de europæiske slaveskibe ikke bragte deres ladning til Europa, men til den ny verden.

Slaveriet er ingenlunde afskaffet. Endskønt dets groveste form er forsvundet i alle kristne lande, findes det endnu midt i civilisationens hjerte i sin mere skjulte form, og det er voksende. Der er et arbejde at udføre til Guds ære og menneskets frigørelse for andre korsets våbendragere end de krigermunke, som kardinal Lavigerie med Deres velsignelse sender til Sahara. Og dog fremhæver De i Deres skrivelse de samme skingrunde til forsvar af én form af slaveri, som det ligefremme slaveris talsmænd brugte til forsvar for dette.

Araberne mangler ikke vid. Deres Helligheds hyrdebrev når viden om. Hvad skal Deres krigermunke svare, dersom de, når de med riflen for brystet af en arabisk slavehandler fordrer frigivelse af hans ynkværdige karavane, mødes med den erklæring, at han købte slaverne for sine sparepenge, og han samtidig fremviser et eksemplar af Deres skrivelse og beviser med Deres egne argumenter, at slaverne

følgelig kun er »hans arbejds løn i en ny form«, og spørger munkene, om de, som er udsendt med Deres Helligheds velsignelse, virkelig har i sinde at berøve ham hans fri ret til at råde over sin arbejds løn og dermed ethvert håb og mulighed for at øge sit bo og bedre sin livsstillings?

2. Dernæst udtaler De (§ 6-7), at den private jordejendomsret er en naturlig følge af menneskets fornuftbegavelse.

Eftersom mennesket er begavet med fornuft og evne til at tænke på fremtiden, må det – siger De – ikke alene kunne erhverve ejendomsret til jordens frugter, men også til jorden selv, så det kan sikre sin fremtid.

Fornuften og den deraf udspringende forsynlighed er unægtelig menneskets særeje, det, som hæver ham over dyrene og viser, at han, som skriften siger, er skabt i Guds billede. Og som Deres Hellighed påpeger, afføder denne fornuftbegavelse nødvendigvis trang og ret til privatejendomsret over hvad som helst, der frembringes ved tænk-somhed og forsynlighed såvel som ved legemligt arbejde. I virkeligheden er disse to sider af menneskets frembringervirksomhed uadskillelige, da alt arbejde kræver fornuftens medvirkning. Det er ved sin fornuft, at mennesket skiller sig fra dyrene ved sin virksomhed som frembringer, på en måde som skaber. I og for sig er dets legemskræfter ringe, de er egentlig kun det nødvendige bindeled mellem tanken og tingene, hvorved den sættes i stand til efter ønske at udnytte naturens stof og kræfter. Det er tanken, fornuften, der er bevægkraften i alt arbejde.

Alt, hvad mennesket frembringer ved sin tænkeevne og forsynlighed, falder derfor uimodsigelig ind under privatejendomsretten; men den kan ikke udstrækkes til, hvad der er frembragt ved Guds tanke og forsyn!

Lad mig bruge et billede: Lad os antage, at et rejseselskab drager gennem ørkenen, ligesom israelitterne drog fra Ægypten. De af de rejsende, der havde været så forsynlige at medbringe vand, havde derved erhvervet retmæssig ejendomsret til dette; og når deres ufor-synlige rejsefæller vansmægtede i ørkenen, kunne de vel bede om vand af nåde og barmhjertighed, men de kunne ikke kræve det som en rettighed. For medens vand i og for sig er en af Guds gaver, skyldes denne vandbeholdning her i ørkenen de mænds forsynlighed, som havde bragt det med sig, og de havde derfor udelukkende ret dertil.

Men lad os antage, at andre bruger deres omtanke til at ile i forvejen og sætte sig i besiddelse af kilderne og nægte deres rejsefæller adgang til at drikke af disse, med mindre de køber vandet. Ville sådan forsynlighed give nogen virkelig ret?

Deres Hellighed, det er ikke den forsynlighed, der består i at bringe vand derhen, hvor der er trang dertil, men den forsynlighed, der består i at sætte sig i besiddelse af kilderne, som De forsvarer i Deres forsvar for den private jordejendomsret!

Lad mig påvise dette mere udførligt, da det måske er umagen værd at imødegå dem, der siger, at dersom den private jordejendomsret ikke er retfærdig, da er ej heller privat ejendomsret til arbejdsprodukterne forsvarlig, eftersom materialet til disse kommer fra jorden. – Ved nærmere eftertanke vil man let kunne indse, at al menneskelig frembringervirksomhed kan sammenlignes med en sådan vandfrembringelse, som ovenfor skildret. Alt, hvad menneskene i virkeligheden udfører, hvad enten de dyrker korn, udsmelter metal, bygger huse eller væver tøj osv., er at omforme eller omflytte, hvad der i forvejen eksisterer. Mennesket kan kun frembringe, kun Gud kan skabe. Da nu de ændringer, som menneskets frembringningsvirksomhed går ud på, så længe de overhovedet består, er knyttet til stof, må der knytte sig privat ejendomsret til alle de ting, hvori arbejdet således indgår, således vil f.eks. vand – der i sin oprindelige form og sted er Guds fællesgave til os alle – ved at blive hentet op fra sit naturlige leje og bragt ud i ørkenen, med rette overgå i den enkeltmands eje, som ved at flytte det har frembragt det dér.

Men al sådan ejendomsret er i virkeligheden blot en tidsbegrænset besiddelsesret. For selvom mennesket kan tage materiale fra naturens forråds-kammer og ændre dets form og sted efter ønske, så vil det dog straks begynde at flyde tilbage til dette forråds-kammer igen. Jern ru-ster, stene hensmuldrer og falder ud, og de lettere forgængelige ting varer kun i få måneder eller dage. Medens – så vidt vi kan se – mate-rien er evig og kraften uforgængelig, så vi hverken kan tilintetgøre eller skabe det mindste støvgran, der svæver i en solstråle, eller den svageste kraft, der bevæger et blad, så forsvinder derimod menne-skets omflytter- og sammensætterarbejde uafsladelig i tidens ustand-selige strøm. Derfor vil anerkendelsen af ejendomsret til det stof, der er bundet i menneskets produkter, aldrig være andet end anerkendelse af en tidsbegrænset besiddelsesret og ikke noget indgreb i den lige ret til det fælles forråds-kammer. Som det at føre vand fra et sted til et

andet på ingen måde formindsker den samlede vandmængde, da det, hvad enten det bliver drukket eller spildt, vender tilbage til hav og sø, således forholder det sig med alt, som mennesket ved sin virksomhed stempler med sit arbejdsmærke.

Derfor, når De siger, at menneskets fornuft berettiger det til fast og varig besiddelse, ikke blot af, hvad der tilintetgøres ved brug, men også af, hvad der består til fremtidig brug, da har De ret, for så vidt som de tænker på sådanne ting som huse og lignende, der med behørig vedligeholdelse kan vare slægtled ud, i modsætning til så forgængelige varer som fødemidler osv. Men når De slutter, at mennesket også kan have ejendomsret til, hvad der udgør det store naturforråd, hvorfra alle skal hente, hvad de har behov, da har De klart uret.

Det afgørende bevis for, at mennesket ikke kan kræve en lignende ejendomsret til selve jorden som til sine egne frembringelser, fører De egentlig selv i den følgende paragraf (§ 7), hvori De skriver:

»Menneskets behov er uophørlige; tilfredsstillende i dag kræver de ny forsyning i morgen. Naturen skylder derfor mennesket et forråds-kammer, der aldrig tømmes, daglig forsyning af dets daglige behov. Og dertil kan kun jorden med dens uudtømmelige frugtbarhed tjene.«

Med mennesket mener De alle mennesker. Kan det, som naturen skylder alle mennesker, gøres til nogle menneskers privatejendom, som de kan udelukke alle andre fra?

Lad mig dvæle lidt nærmere ved Deres ord: »Naturen skylder derfor mennesket et forråds-kammer, der aldrig tømmes.« Med naturen mener De Gud. Således er da Deres tanke, at Gud ved at skabe os har pålagt sig selv den forpligtelse at forsyne os med et uudtømmeligt forråds-kammer, den samme, som biskop Nulty udtrykker og fører til sin uundgåelige slutning i følgende ord:

»Gud var ubetinget fri i den handling, hvorved han skabte os, men ved denne skaberhandling bandt han sig til at forsyne os med midler til at sikre vort livsophold. Jorden er den eneste kilde hertil, som vi kender. Derfor er jorden i ethvert land folkets fællesej, fordi dens virkelige ejermand, Skaberren, som dannede den, har overdraget den som frivillig gave til folkene. Jorden har han givet menneskenes børn. Da nu enhver indbygger i et land er Guds skabning og barn, og alle er lige for hans åsyn, må enhver bestemmelse med hensyn til landets jord, hvorved selv den ringeste i landet udelukkes fra sin andelsret til den fælles arv, være ikke blot en skændig uret mod dette menneske, men formastelig trods mod Skaberens velfærdstanke.«

3. Videre siger De (§ 8), at den private jordejendomsret ikke afskærer nogen fra at bruge jorden.

Deres eget udsagn, at jorden er den udtømmelige rigdomskilde, som Gud skylder menneskene, må have vakt en ubehagelig tvivl i Deres sjæl om, hvorvidt det nu også er rigtigt, at jorden behandles som privatejendom. Som for at overbevise Dem selv søger De videre at bevise, at det, at nogle ejer den, ikke vil skade andre. Hvad De siger, er omtrent følgende: Selvom jorden er delt mellem private ejermænd, ophører den ikke med at yde alle, hvad de har behov, eftersom de, der ingen jord har, kan forskafe sig jordens frembringelser ved at sælge deres arbejdskraft.

Sæt at een bad Deres Hellighed i egenskab af moraldommer afgøre følgende samvittighedsspørgsmål:

»Jeg er een blandt flere søskende. Vor fader efterlod os en mark, der rigelig kunne føde os. Eftersom han ikke udstykkede den mellem os, men overlod til os selv at bestemme grænserne for hver enkelts besiddelse, så tog jeg som den ældste det hele som særejendom for mig. Men herved har jeg ingenlunde berøvet mine brødre deres livsophold fra denne jord, for jeg har ladet dem arbejde på den for mig og har betalt dem lige så høj løn derfor, som jeg ville have givet fremmede arbejdere. Er der nu vel nogen grund for mig til at føle min samvittighed betyngtet?«

Hvad vil De svare hertil? Ville De ikke sige ham, at han begik en dødssynd, og at hans undskyldning kun øgede hans brøde. Ville De ikke befale ham at oprette, hvad han havde forbrudt, og gøre bod?

Eller lad os antage, at De som verdslig fyrste regerede over et regnløst land som f.eks. Ægypten, hvor der ingen kilder og bække fandtes, men til erstatning en gavmild flod som Nilen. Lad os endvidere antage, at De havde sendt nogle af Deres undersåtter dertil for at opdyrke landet og pålagt dem at handle rettelig og trives vel. Men nu erfarer De, at folkene har opkastet sig til ejere over floden og nægter de andre enhver vanddråbe, undtagen for betaling, og at de således er blevet rige uden at arbejde, medens de øvrige, skønt de arbejder hårdt, er blevet så forarmede ved at betale for vandet, at de næppe kan opholde livet.

Ville ikke harmen brænde i Dem ved at høre noget sådant? Men sæt så, at flodejeren sendte bud efter Dem og undskyldte sig på følgende måde:

»Skønt floden er delt imellem nogle privatejermænd, ophører den ingenlunde at yde alle, hvad de har behov; for ingen drikker andet end vand fra floden. Alle de, som ikke ejer noget af flodens vand, yder arbejde for at få det, så det med rette kan siges, at alles vandforsyning kommer enten fra ens egen flod eller fra en eller anden arbejdsydelse, som bliver betalt med vand.«

Ville dette køle Deres harme? Ville den ikke snarere komme i yderligere glød ved denne undskyldning, der var en fornærmelse mod Deres dømmekraft?

Jeg behøvede ikke yderligere at vise Deres Hellighed, at der mellem fuldstændig at berøve en mand Guds gaver og at berøve ham dem, med mindre han vil betale for dem, kun er samme forskel som mellem den røver, der tager livet af sit offer, og den, der kræver løsepenge. Men jeg ønsker at påvise, hvorledes Deres udsagn, at »jorden, skønt delt mellem private ejere, dog ikke ophører at yde alle, hvad de har behov,« strider imod de mest soleklare kendsgerninger.

Fra Deres vatican-palads kan øjet skue ud over Campagnens vidder, hvor religiøse samfunds fromme slid i forening med anstregelser fra statens side just har gjort det muligt for mennesket at leve. En gang dyrkedes disse sletter af velstående bønder og var oversået af smilende landsbyer. Hvad er det, der har fordømt den til gennem århundreder at henligge som ørken? Historien giver os svaret. Det er privatejendomsretten til jord, væksten af de store jordegodser, som Plinius så ødelagde Italien, som ved at ødelægge den opvoksende slægt af mænd lagde landet åbent for goter og vandaler, og gjorde de engang folkerige og velstående Østromerske provinser til et bytte for muhamedanske horder, fordi legionernes udtyndede rækker og svækkede arme intet magtede mod krumnsablen, så korset blev søndertrådt og halvmånen rejst over Herrens grav og Sofiadomkirken.

Om De vil rejse til Skotland, da kan De få at se vide landstrækninger, som under den gæliske lov, der anerkendte alles ret til landets jord, opfostrede kraftige mænd, men som nu, da den private ejendomsret hersker ligger hen som tumleplads for vildtet. Rejser De til Irland, kan Deres biskopper på jorder, hvor der nu græsser kvæg, vise Dem spor af landsbyer, der – medens de endnu var unge præster – husede en befolkning af brave bønder.

Hvis De vil komme over til De Forenede Stater, vil De få at se, hvorledes der i et land, stort og rigt nok til hele Europas befolkning, opvokser en følelse, der ser skævt til hver ny indvandrer, fordi den

kunstige mangel, der skyldes den private ejendomsret, får det til at se ud, som om der ikke var plads og arbejde nok til dem, der allerede findes i landet.

Eller rejs til vore antipoder, og De vil i Australien såvel som i England kunne se, at den private jordejendomsret virker hen til at lægge jorden øde og sammenpresse folkets masse i storbyer. Gå hvorhen De vil, hvor de kræfter, som nutidens opfindelser har løst, begynder at mærkes, og De vil få at se, at den private jordejendomsret er den forbandelse, der får folk til, som profeten siger, »at lægge ager til ager, at de må bo ene i landets midte«.

Den blotte materialist føler alt dette som synd og skam. Skal vi, for hvem denne verden er Guds verden og dette liv blot som et forspil til en højere tilværelse, – skal vi forsvare det!

4. Deres næste argument (§ 9-10) er, at det, at man har anvendt arbejde på jorden, giver ejendomsret til denne, og at forbedringernes værdi ikke kan skelnes eller skilles fra selve jordens værdi.

Dette argument ville, om det var holdbart, blot kunne retfærdiggøre deres ejendomsret til jorden, som bruger deres kræfter på den. Ejendomsretten, som den nu er, kan ikke forsvares på den vis. Tværtimod ville det kunne tjene som forsvar for en kæmpemæssig afgiftsnægtelse, hvorved jorden ville blive taget fra dem, der nu er dens lovlige ejermænd – jorddrotterne – og givet til forpagterne og arbejderne. Og hvis det forholder sig således, at forbedringerne ikke kan skelnes og skilles fra selve jorden, hvorledes kan godsejerne da fordre betaling for de forbedringer, som de selv har udført?

Men De kan ikke virkelig mene, hvad De her siger. Deres egentlige mening er antager jeg, at den oprindelige retsgrund for ejendomsretten til jord er arbejdsanvendelse på den. Men heller ikke dette kan retfærdiggøre jordejendomsretten, som vi kender den. For er det ikke en omtrent almengyldig sandhed, at den eksisterende retshjemmel for jordejendom hviler ikke på arbejdskrav, men på magt og svig.

Tag Italien! Er det ikke sandt, at størsteparten af Italiens jord ejes af folk, der så langt fra selv har udført arbejde på den tværtimod har tilegnet sig frugten af deres flid, som har bearbejdet den? Gælder ikke det samme Storbritannien og andre lande? Selv her i De Forenede Stater, hvor sammenhobnings-tilbøjeligheden endnu ikke har haft tid til at udøve sin fulde virkning, og hvor der dog har været gjort forsøg på at give jord til brugerne, selv her er måske allerede nu størsteparten af jorden i deres besiddelse, som hverken bruger den eller agter at

bruge den, men blot holder fast på den for at kunne tvinge andre til at betale for tilladelsen til at bruge den.

Og hvis arbejde giver ejendomsret til jorden, hvor er da grænsen for sådan ejendomsret? Dersom en mand kan erhverve ejendomsret til tusinder af tønder land ved at bruge dem som fåregræsgang, giver dette da ham og hans arvinger ret til den samme landstrækning, dersom den viser sig at rumme rige kullag, eller dersom der ved befolkningens vækst bliver brug for den til agerbrug eller have dyrkning eller som stade for en mægtig stad? Er det på den ret, som »erhvervedes ved arbejde« af dem, der først græssede kvæg eller dyrkede kartofler på New Yorks grund, at De vil grunde ejendomsretten til denne landstrækning, der nu har en værdi af mange milliarder!

Men Deres argument er ikke holdbart. Det arbejde, der udføres på jorden, giver ejendomsret til dette arbejdes frugt, ikke til selve jorden, ligesom fiskerens arbejde giver ham ejendomsret til de fangede fisk, ikke til selve havet. Ejheller er det sandt, at jordejendomsret er nødvendig for at sikre arbejderen frugten af sit arbejde på jorden, eller at forbedringernes værdi ikke kan skelnes fra selve jordens. At sikker besiddelse er nødvendig for brug og forbedring af jorden, har jeg ovenfor forklaret, men at ejendomsret ikke er det, kan ses af den kendsgerning, at der i alle civiliserede lande findes jord, som ejes af én, men dyrkes og forbedres af andre. Størsteparten af den dyrkede jord på de britiske øer, såvel som i Italien og andre lande, dyrkes af forpagtere, ikke af ejerne. På samme måde er de kostbareste bygninger opført af folk, der ikke ejer grundene, men kun har en tidsbegrænset besiddelsesret, betinget af en vis afgiftbetaling. Næsten hele London er opført på sådanne betingelser, og i New York, Sidney osv., såvel som i Europas storstæder, vil man finde, at for mange af de største bygningers vedkommende er husejeren og grundejeren forskellige personer. Så langt fra, at forbedringernes og jordens værdi er uadskillelige, er det endog almindeligt at se dem blive adskilt ved private handler. Således blev f.eks. fornylig halvdelen af den grund, hvorpå det umådelige Grand Pacific Hotel i Chicago står, solgt for sig, og på Ceylon er det ikke sjældent, at én ejer et frugttre, en anden den grund, hvorpå det står. Der er i virkeligheden ingen som helst forbedringer, hverken rydning, pløjning, gødskning, brøndgravning eller husbygning, der jo ikke, så længe dens nytte består, har en sær-værdi, tydeligt adskilt fra selve jordens værdi; for jord med sådanne forbedringer kan altid sælges for mere end tilsvarende jord uden dem.

Dersom staten derfor påligner en skat af samme størrelse som den årlige lejeværdi af den nøgne jord, vil den derved tilegne sig værdien af selve jordbesiddelsen, men lade den fulde værdi af alle forbedringer og brug urørt, hvad den ikke gør nu. Og da besidderen, der ville blive ved med formelt at være jordens ejer, til enhver tid kunne bortskænke eller sælge såvel brugsretten som forbedringerne – med forpligtelse for den ny til at udrede den til den blotte jords værdi svarende skat – var han fuldstændig frit stillet med hensyn til, om han ville beholde eller overdrage til andre alt, hvad hans arbejde og kapitalanvendelse har knyttet til jorden.

Således ville altså ad den af os viste vej – og ad ingen anden – det, som De med god grund kalder retfærdigt, kunne opnås: sikkerhed for, »at arbejdets frugt tilfalder den, der har udført arbejdet«. Den private ejendomsret derimod, der tillader besidderen at tilegne sig den værdi, som jorden får ved samfundets vækst og fremskridt uden at svare fuld godtgørelse derfor til staten, fratager arbejderens hans arbejdes frugt, fravender nogle deres arbejdsudbytte til fordel for andre. For kun ved arbejde frembringes der rigdomme, den blotte jordejendomsret frembringer intet.

Så usvigeligt er budet: »I dit ansigts sved skal du æde dit brød«, at selv om en mand ejede en hel verdensdel, ville han ikke uden arbejde kunne skaffe sig et måltid mad eller klæder til kroppen. Når derfor jordejerner i kraft af deres ejendomsret får arbejdsfrugter i overflødighed uden selv at arbejde, da skyldes deres rigdom andres arbejde og sved, taget fra de rette ejermænd og nydt af folk, der ingen ret har til den.

Den eneste »nyttevirkning«, privatejendomsretten til jord – til forskel fra besiddelsesretten – har, er den uheldige: at skaffe sin ejer ufortjente indtægter. Indtil jorden kan give sin ejer en ekstra-indtægt ud over, hvad der er frugten af hans arbejde og kapitalanvendelse, dvs. indtil han ved salg eller leje kan høste arbejdsudbytte af den uden arbejde, er ejendomsretten blot og bar besiddelsessikkerhed og har ingen værdi. Det får den først, når den begynder at yde, eller ser ud til at ville kunne yde, sin ejer en indtægt, dvs. give ham i egenskab af ejer magt til at tilegne sig frugten af andres arbejde.

Hvad der bidrager væsentligt til, at folk ikke gør sig klart, hvilket rov den private jordejendomsret medfører, er, at i de mest iøjnespringende tilfælde gælder rovet ikke enkeltmand, men samfundet. Thi, som jeg tidligere har vist, kan jordrenten – den værdi, som jorden får

ved samfundets vækst og fremgang – umulig tilfalde brugeren. Den må da tilfalde enten ejeren eller samfundet. De mennesker, der f.eks. i London eller New York betaler en umådelig høj jordrente, bliver således ikke personlig forurettet. Thi de får jo hver for sig værdi for, hvad de betaler – nemlig brugsret til jorden – og må føle, at de ikke har bedre ret til uden betaling at bruge sådanne særlig fordelagtige jordstykker, end enhver anden har. Og da de ikke tænker på samfundets ret – eller måske ikke bryder sig derom – gør de ingen indvendinger mod systemet.

Fornylig blev det opklaret her i New York, at en mand i en længere årrække havde opkrævet afgift af et jordstykke, som ved byens vækst var blevet overordentlig værdifuldt, men som han ingen som helst adkomst havde til. De, som betalte jordleje, havde ingensinde givet sig til at undersøge, om han havde ret til denne indtægt; men de følte, at de ikke havde ret til at bruge denne jord, som så mange andre gerne ville have fat i, uden at betale derfor, og de tænkte ikke på eller brød sig ikke om alles ret.

5. Fremdeles siger De (§ 11), at den private jordejendomsret støttes af den offentlige mening, at den har ført til fred og ro og at den billiger af den guddommelige lov.

Selv om det var sandt, at den offentlige mening billiger privatejendomsretten til jord, så kunne dette dog ikke bevise dens retfærdighed, så lidt som den en gang over hele verden almindelige praksis kunne bevise slaveriets retfærdighed.

Men det er ingenlunde sandt. En nærmere undersøgelse vil vise, at hvor som helst vi kan spore menneskehedens oprindelige opfattelse, ser vi, at den anerkendte den lige ret til jorden, og at da enkeltmandsbesiddelse blev nødvendig for at sikre ejendomsretten til arbejdsudbyttet, så valgte man en eller anden fremgangsmåde, som under den daværende samfundstilstand var tilstrækkelig til at sikre ligheden. Således var hos nogle folk den dyrkede jord genstand for en periodisk deling, medens skovene og græsgangene var fællesbesiddelser. Hos andre folk havde hver familie lov til at besidde, hvad jord de havde nodig til byggeplads og ager, men så snart den gik ud af brug, kunne enhver anden træde til og overtage jorden på samme vilkår. Af samme natur var moselovens agrarlove. Jorden, som først var delt ligeligt mellem folket, var gjort til odel ved jubelårsbestemmelsen, hvorved den, selv om den var blevet solgt, vendte tilbage til de oprindelige besidderses børn hvert halvtredsindstyvende år.

Den private jordejendomsret som vi kender den, der giver samme ejendomsret til jord som den, der med rette knytter sig til arbejdets frembringelser, er intet sted vokset frem uden ved overgreb og vold. Ligesom slaveriet er den en frugt af krigen. Den er hos os i nutiden en arv fra Deres forfædre, romerne, hvis civilisation den undergrave- de og hvis herredømme, den tilintetgjorde.

I sit møde med nordbofolkens friere ånd frembragte den lensvæsenet, hvori der – om end klassesdeling var trådt i lighedens sted – dog endnu lå en slags anerkendelse af den almene ret til jorden. Et len var betroet gods, og til rettigheden var knyttet visse forpligtelser. Fyrsten, hele folkets repræsentant, var den eneste jordejer. Alle jordbesiddere var middelbart eller umiddelbart hans lejere, og jordbesiddelsen medførte pligter eller afgiftsydelse, der – om end på ufuldkommen og kluntet måde – dog var udtryk for det samme, som vi ønsker at gennemføre: at jordværdien skal tilfalde det offentlige. Krongodserne tjente til kongens og hoffets underhold; kirkegodset bar omkostningerne ved gudstjeneste, undervisning, sygepleje og hjælp til fattige og fortrykte, medens krigerlenene bar krigsomkostningerne og forsvarsvæsenet. En fjerde og meget betydelig del af jorden forblev fælles, så egnens folk frit havde lov til at græsse kvæg derpå, hente tømmer derfra eller bruge den på anden måde.

Denne delvise, men tydelige anerkendelse af fællesretten til jorden var årsag til, at arbejdernes kår, i en tid, da værkfliden var uudviklet, krigen hyppige og nutidens store opdagelser og opfindelser uanede, dog var hævede over den knugende fattigdom, som trods vore vidunderlige fremskridt findes i vore dage. Afdøde professor Thorold Rogers, den mest fremragende autoritet på dette område, erklærer, med tanke på England, at der i det 13. århundrede ikke fandtes nogen samfundsklasse så forkuet og nedværdiget, som millioner af englændere er i vort 19. århundrede, og at undtagen i ligefremme hungersnødstider var ingen arbejder så fattig, at han behøvede at frygte for, at hans hustru og børn skulle lide nød, selv om han faldt fra. Var end denne tid i mange henseender mørk og grå, så var det dog i den, at de domkirker og klostre, hvis ruiner vækker vor beundring, blev bygget og at England hverken kendte statsgæld, fattiglov, stående hære eller stående proletariat.

Alt som lensvæsenet forfaldt, udvidedes den private jordejendomsret, den, der alt tidligere havde ødelagt Rom. For Englands vedkommende kan det kort siges, at krongodset for størstedelen blev

bortskænket til yndlinge, at kirkegodset for størstedelen blev uddelt af Henry VIII til hans hofmænd og for Skotlands vedkommende beslaglagt af adelen, at militærbyrderne, der hvilede på krigerlenene, blev endelig ophævet i det 17. Århundrede og erstattede af skat på forbrug, og at endelig, ved en bevægelse, der begyndte under Tudor'erne og strakte sig lige ned til vore dage, næsten alle fællesjorder blev beslaglagte af de større godsejere, medens den samme private jordejendomsret udbredtes over Irlands og Skotlands højlande dels ved sværdet og dels ved bestikkelse af høvdingerne. Alene byrderne på de gamle krigerlen ville, om de i stedet for at være blevet eftergivet var blevet omdannede til en forholdsmæssig jordafgift, have været mere end tilstrækkelige til at dække alle offentlige udgifter uden så meget som en ekstra pennys skattepålæg.

Om den ny verden, hvis institutioner kun er som en fortsættelse af Europas, behøver jeg kun at sige, at når det spanske Amerika er så langt tilbage og så hjemsogt af oprør, da skyldes det landets uddeling i vidtstrakte jordegodser; at de store plantager i sydstatene var grunden til, at slaveriet holdt sig så fast dér, medens den gammelengelske følelse gjorde sig gældende i de nordlige nybygger, så at jorden blev nogenlunde ligelig delt, og forsøgene på at oprette store jordegodser strandede. Dette var den egentlige årsag til nordstaternes kraftigere vækst. Men den tankegang, at jorden skulle betragtes som privatejendom, var slået fuldstændig fast i England, før koloniseringstidens slutning, og såvel de enkelte stater som hele unionen har da også behandlet den som sådan. Og skønt jord først blev solgt billigt og siden endog givet til nybyggere, blev der også solgt jord engros til spekulanter og skænket store landstrækninger til jernbaneselskaber og andre, indtil De Forenede Staters offentlige jorderområde, som for en menneskealder siden syntes ubegrænset, nu praktisk talt er lig nul. Og dette er, som andre landes erfaring viser, den naturlige følge af at gøre jorden i et voksende samfund til privatejendom. Når jordbesiddelse er ensbetydende med vinding af ufortjent rigdom, vil de stærke og samvittighedsløse sikre sig den. Når derimod, som vi foreslår, jordværdien, alt som den stiger, tages til samfundets brug, da vil jorden gå over på deres hænder, som vil bruge den, og forblive dér, thi da vil kun brug, ikke besiddelse give indtægt, uanset hvor højt jordværdien stiger.

Med hensyn til Deres udsagn, at den private jordejendom har ført til fred og ro blandt menneskene, behøver jeg blot at pege på den vel

kendte kendsgerning, at kampen om jord har været en rig kilde til processer og krige, medens det er den af den private jordejendomsret affødte fattigdom, der gør fængsler og arbejdsanstalter til et aldrig manglende kendetegn på, hvad vi kalder den kristelige civilisation.

Deres Hellighed lader os forstå, at De mener, at Guds lov billiger den private jordejendomsret, idet De anfører Mosebogens ord: »Du skal ikke begære din næstes hustru, ejheller hans ager, ejheller hans tjener eller hans tjenestepige osv.«

Dersom ordene »eller hans ager« skal forstås som en billigelse af den private jordejendomsret, som den eksisterer i vore dage, da må ordene »ejheller hans tjener eller hans tjenestepige« forstås som en endnu tydeligere billigelse af slaveri, da det fremgår klart af andre bestemmelser i den samme lovbog, at disse udtryk gjaldt såvel livs-slaver som tidstrælle. Men ordet ager henleder for øvrigt særlig tanken på brug og forbedring, hvortil der knytter sig ejendomsret uden hensyn til anerkendelse af ejendomsret til selve jorden. Og at denne omtale af »ageren« ikke er nogen billigelse af nutidens private ejendomsret, bevises af den kendsgerning, at moseloven udtrykkelig forbød sådan ubetinget jordejendomsret og med de ord: »Jorden må ikke sælges for stedse, thi den tilhører mig og I er fremmede og gæster hos mig,« sørgede for dens tilbagevending hvert halvtredsindstyvende år, hvorved der ved en fremgangsmåde, der var afpasset efter tidens primitive forhold, sikredes enhver af det udvalgte folk fodfæste på jorden.

I virkeligheden kan man ikke i hele skriften finde det ringeste svar for ejendomsrettens udstrækning til at omfatte, ikke blot, hvad der er frembragt ved arbejde, men selve jorden. Overalt behandles denne som Guds frie gave, »landet, som Herren din Gud giver dig.«

6. Videre udtaler De, at fædrene bør sørge for deres børn, og at den private jordejendom er nødvendig for at sætte dem i stand hertil (§ 14-17).

Alt, hvad De siger om familiebandets hellighed, kan vi fuldtud underskrive. Men hvorledes faderens pligt overfor barnet kan retfærdiggøre den private jordejendomsret, er vi ude af stand til at se. De ræsonnerer som så:

»Det er en hellig naturlov, at en fader skal sørge for føde og alt andet, som de, han har avlet, behøver, og tilsvarende er det naturens bud, at en mands børn, der så at sige fortsætter hans egen personlighed, af ham skal forsynes med alt, hvad de har behov til på hæderlig

vis at sikre sig mod mangel og elendighed i dette livs omskiftelser. Men det kan ingen fader gøre på anden måde end ved at eje indbringende ejendom, som han kan lade gå i arv til sine børn.«

Takket være ham, som har sammenknyttet de skiftende slægtled ved sådanne bånd, at den ømmeste kærlighed hilser vor fødsel, og sønlig ærefrygt mildner vor bortgang, er det såvel faderens pligt som hans glæde at sørge for barnet, til det kan stå på egne ben, og sønnens pligt og forret til gengæld i senere år at være de gamles støttestav. Dette er naturgrundlaget for ægteskabsforholdet, grundlaget i den ømmeste og rene menneskelige glæde, som den katolske kirke har vogtet med så streng årvågenhed.

Vi trænger i et kort åremål til vore jordiske fædres forsyn. Men hvor forbigående og begrænset er ikke denne trang sammenlignet med vor trang til hans forsyn, i hvem vi lever og røres: Vor Fader, som er i himmelen! Det er til ham, »al god og fuldkommen gaves giver«, og ikke til vore jordiske fædre, at Kristus lærte os at bede: »Giv os i dag vort daglige brød«. Og hvor sandt er det ikke, at det er ved ham, at menneskeslægterne opholdes: Lad jorden blot i to eller tre år nægte os sin frugtbarhed, og menneskehedens millioner ville være forsvundne som dug for solen.

»Fædrenes pligt til at efterlade deres børn indbringende ejendom, der vil sætte dem i stand til at sikre sig mod mangel og elendighed i dette livs omskiftelser.« Hvad der ikke er muligt, kan ikke være nogen pligt. Og hvorledes er det muligt for fædre at gøre det? Deres Hellighed har ikke betænkt, hvorlunde menneskeheden lever af hånden i munden og hver dag får sit daglige brød, hvor lidet det ene slægtled efterlader eller kan efterlade det næste. Det er tvivlsomt, om den civiliserede verdens samlede rigdomme beløber sig til så meget som blot ét års frembringelser, medens det er sikkert nok, at om arbejdet standsede, så menneskene måtte leve af det tilstedeværende forråd, ville det kun vare få dage, før pest og hunger ville hærge selv de rigeste lande.

Den »indbringende ejendom«, som De taler om, er privat jordejendom. Men nu er kun den jord, der er bedre end den, der står til fri rådighed for folk i almindelighed, indbringende jordejendom, der kan give sin ejermand – som ejer – en vis indtægt, idet den sætter ham i stand til uden arbejde at tilegne sig frugten af andres arbejde; dens evne til at give udbytte består i udplyndring af andre. Det er derfor kun muligt for nogle fædre at efterlade deres børn indbringende jor

degods. Praktisk set går derfor Deres erklæring ud på, at det er alle fædres pligt at kæmpe for at efterlade deres børn, hvad kun de få, der er særlig stærke, heldige eller samvittighedsløse, kan efterlade sig, og det oven i købet noget, der indbefatter andres udplyndring – berøver andre Guds gaver.

Denne antikristelige lære har længe været ført ud i livet rundt i kristenheden. Hvilke resultater har den bragt?

Er det ikke just de misforhold, De skildrer i Deres skrivelse? Er ikke resultatet blevet, at menneskene langt fra at kunne »sikre sig mod mangel og elendighed i dette liv«, netop for de flestes vedkommende derved fordømmes til mangel og elendighed, som livets naturløve ikke forårsager, og som er dybere og mere udbredt, end den kendes hos hedenske vilde? Under den private jordejendomsrets herredømme er i de rigeste lande ikke engang fem procent af fædrene i stand til at efterlade deres børn noget nævneværdigt arvegods, og de fleste måske ikke engang nok til deres egen begravelse. Nogle få børn arver rigdomme, større end de har godt af, men det store flertal arver ikke blot intet efter deres fædre, men udelukkes ved den private jordejendomsret fra den arv, som deres himmelske fader har tiltænkt dem, så de tvinges til at ansøge andre om tilladelse til at leve og arbejde og til at slide hele livet igennem for en ussel løn, der ofte ikke sætter dem i stand til at undgå sult og fattigdom.

Hvad Deres Hellighed i virkeligheden – skønt naturligvis uforvarende – gør Dem til talsmand for, er, at de jordiske fædre skal overtage den himmelske faders gerning. Det er ikke ét slægtleds sag at forsyne det følgende med »alt, hvad de har behov for til på hæderlig vis at sikre sig mod mangel og elendighed«. Det er Guds sag. Det er Ham, der skaber de kommende slægter lige så fuldt som de forudgangne, og – for at genkalde Deres egne ord: »Naturen (Gud) skylder derfor mennesket et forråds-kammer, der aldrig tømmes, daglig forsyning af dets daglige behov, og dertil kan kun jorden med dens uudtømmelige frugtbarhed tjene". Hvad De derimod nu hævder, er, at det er menneskenes pligt at sørge hver især for sine børn ved at sætte sig i besiddelse af dette forråds-kammer og afskære andres børn fra den udtømmelige rigdomskilde, som Gud har skabt for os alle.

Nej, hvad er fædrenes – alle fædres – pligt overfor børnene: er det ikke ved deres eget levned og ved børnenes opfostring og oplæring at arbejde på, at de kan vokse op til mennesker, sunde på sjæl og lege

me, med gode sæder, fromhed og flid og under en samfundsorden, der giver dem alle fri adgang til alfaderens gaver.

Herved ville fædrene gøre mere for at sikre deres børn mod mangel og elendighed, end hvad der nu er muligt for selv den rigeste fader – lige så meget mere, som Guds forsyn overgår menneskenes. Thi Guds retfærdighed spotter menneskenes forsøg på at omgå den, og i kraft af de skjulte love, der sammenbinder menneskeheden, forgiftes de rige ved de fattiges lidelse. Lykkes det måske de få, der er i stand til at efterlade deres børn rigdomme, derved at sikre dem mod nød og elendighed? Viser erfaringen, at det gavner barnet at blive stillet over sine medmennesker og sat i stand til at tro, at Guds arbejdslov ikke gælder for det? Er ikke sådan rigdom oftere til forbandelse end til velsignelse, og vil ikke den blotte forventning derom ofte ødelægge sønlig kærlighed og bringe splid ind i familielivet? Og hvor længe kan selv de rige og mægtige unddrage deres børn fra den fælles skæbne? Huser ikke vore fattigkvarterer og arbejdshuse efterkomme af konger og fyrster.

Men under den samfundsorden, vi arbejder for, hvor Guds gavmildhed ikke længere blev monopoliseret, og arbejdets frugt tilfaldt arbejderen, ville det være muligt for alle ved rimeligt arbejde at tjene en rigelig løn. Og for alle dem, der manglede arbejdsfærdighed eller havde mistet deres naturlige forsørgere, kunne der sørges rigelig – ved hjælp af den voksende fond, som Gud gennem jordrenteloven forsyner samfundet med – ikke som kneben og nedværdigende almisse, men som en borgerret, som en forsikring, samfundet i et kristent land skylder alle sine medlemmer.

Fra fædrenes forpligtelser overfor børnene kan altså ingenlunde udledes nogen støtte for den private jordejendomsret; de viser os tværtimod dens fordømmelighed og driver os med de vægtigste grunde til at afskaffe den på simpel og virkningsfuld måde ved hjælp af en skat på jordværdien.

Denne forpligtelse overfor børnene er ikke begrænset til dem, der selv har børn, men påhviler enhver, der er opvokset til fuldmyndighed og ansvarsfølelse. Stillede Kristus ikke et lille barn mellem sine disciple med de ord, at sådanne smås engle altid skuede hans faders åsyn, og idet han sagde, at det var bedre for et menneske at hænge en møllesten om sin hals og styrte sig i havet end skade sådanne små.

Og hvad er i vore dage følgerne af den private jordejendomsret i de rigeste såkaldte kristne riger? Er det ikke, at unge folk frygter for

at indgå ægteskab, at ægtefolk frygter for at få børn, at børn dræbes af ligefrem mangel på næring og pleje eller nødes til at slide i den tid, da de burde være i skole eller i leg, så at mange af dem, der når at blive voksne, møder med forhungret krop, udslidte nerver og forkrøblet sjæl under forhold, der på forhånd fordømmer dem ikke blot til lidelse, men til forbrydelse, og bereder dem til fængslet og bordellerne.

Dersom De vil overveje alt dette, da stoler vi på, at De i stedet for at forsvare den private jordejendomsret vil rette Deres bandstråle mod den.

7. Dernæst siger De (§ 31), at den private jordejendomsret fremmer fliden, øger rigdommen og knytter menneskene til jorden og til fædrelandet.

Den tankegang, som Arthur Young udtrykte ved »ejendomsrettens tryllekraft forvandler øde sand til guld«, udspringer fra den forveksling af ejendomsret med besiddelses- og brugsret, som jeg tidligere har omtalt, der bevirker, at man giver den private jordejendomsret æren for, hvad der skyldes arbejdsudbyttets betryggelse. Jeg behøver ikke igen at eftervise, at den forandring, vi foreslår: Skattebyrdens overlægning på jordværdien og afskaffelse af alle andre skatter, langt bedre end det nu rådende system vil sikre jordens brugere frugten af deres arbejde og varigheden af deres besiddelse. Ejheller er det nødvendigt yderligere at påvise, hvorledes den ville give hjem til dem, der nu er hjemløse og knytte menneskene til deres fædreland. Under de nye forhold ville enhver, der ønskede et stykke jord til et hjem eller til sin virksomhed, kunne få det uden at udrede købesum, ja måske endog besidde det uden afgift, da den skat, vi foreslår, ikke ville falde på al jord, men kun på den jord, der var bedre end den ringeste, der var i brug (og altså egentlig ikke er nogen skat, men en afgift til staten for et værdifuldt privilegium). Og selv de, der på grund af omstændighederne ikke ønskede at gøre stadig brug af jord, ville endda have lige andel med alle andre i fædrelandet og nyde godt af dets fremgang.

Men jeg kunne ønske, at De ville overveje, hvor unaturlig massernes tilstand er i de rigeste og fremmeligste kristne lande; hvorledes store hobe af dem lever i boliger, som ingen rig mand ville byde sine hunde, hvorledes langt den største part ikke har noget hjem, som de ikke ved det ubetydeligste uheld kan blive drevet ud af, medens mange slet ikke har noget hjem, men må søge det ly tilfældet eller godgø

renheden byder dem. Jeg ville gerne bede Dem overveje, hvorledes det store flertal af mennesker i disse lande ingen som helst lod eller del har i, hvad man lærer dem at kalde deres fædreland, som de ved given lejlighed bør kæmpe og dø for. Hvad ret har f.eks. flertallet af Deres landsmænd til deres fødeland? Kan de leve i Italien – uden for fængsler og fattiggårde – undtagen på betingelse af, at de tilkøber sig tilladelse hos en af Italiens ejermænd? Kan det ikke, hvad Tiberius Gracchus sagde for århundreder siden, siges lige så fuldt den dag i dag: »Romerske mænd! I kaldes verdens herrer og har dog ikke ret til en fodsbred af dens jord! De vilde dyr har huler, men Italiens krigere har kun vand og luft.«

Hvad der gælder Italien, gælder hele den civiliserede verden, og det i stedse voksende mål. Det er i fremskridende lande den uundgåelige følge af privatejendomsretten til jord.

8. Endelig hævder De (§ 51), at den private jordejendomsret hviler på naturretten, ikke på menneskebestemmelser, at staten ikke har ret til at ophæve den, og at skattepålæg med det formål at tage jordværdien ville være uretfærdige og grusomme mod de private ejermænd.

Den påstand, De således gør gældende, at den private ejendomsret skyldes naturlov, ikke menneskeværk, har intet andet grundlag end forvekslingen af ejendomsret og besiddelse, og at De giver den private jordejendomsret æren for, hvad der i virkeligheden skyldes dens modsætning: ejendomsretten til arbejdsudbyttet. De gør intet forsøg på at give den et andet grundlag, lige så lidt som nogen anden nogensinde har forsøgt det. At den private ejendomsret til arbejdsudbyttet er en naturlov, er indlysende, thi naturen yder kun frugt for flid. Og om ethvert produkt ved vi, at dets tilblivelse skyldes enkeltmand eller enkeltmænd. Til sådanne ting knytter der sig derfor privat ejendomsret, som udspringer fra og kan føres tilbage til den, der har lavet dem. Denne ret er ældre end staten og står over dens bestemmelser, så at det – som vi hævder – er vold mod naturretten og uret mod den private ejermænd, når staten beskatter arbejdet og dets frugter. De tilhører ikke kejseren, det er ting, som Gud – hvis vilje naturloven kun er et udtryk for – giver til dem, der søger dem ad den vej, han har udpeget: arbejdets vej.

Men hvem tør forsøge at føre den private jordejendomsret tilbage til et gavebrev fra jordens skaber? Udpeger naturens hånd to forskellige slags menneskelige væsener, hvoraf den ene tydelig ses at være bestemt til jordejere, medens den anden er skabt til at leve som lejere.

Hvad der skyldes menneskelig virksomhed, kan mennesker eje med fuld ret – det forsvinder dog i tidens løb ligesom menneskene selv; men hvorledes kan sådan individuel ejendomsret udstrækkes til at gælde jorden, der var til før menneskene og vedbliver at bestå, medens slægtled kommer og går: den udtømmelige rigdomskilde, som Skaberens har givet os til »tilfredsstillelse af vort daglige behov«.

Den private jordejendomsret hviler tydelig nok ikke på naturens love, men på statens. Ikke blot må altså staten have ret til at afskaffe den, men eftersom den krænker naturretten og er en grov uretfærdighed fra statens side, en »formastelig krænkelse af Skaberens velfærdstanke«, må det være statens moralske pligt at afskaffe den.

Langt fra at der ville være noget uretmæssigt i at tage jordejendomsrettens fulde værdi til samfundets brug, består tværtimod den virkelige uret i at lade den forblive på privatmands hånd – en uret, der i virkeligheden er som rov og mord.

Når De har fået øje for dette, nærer jeg ingen frygt for, at De vil låne det ringeste øre til den skamløse tale, at før samfundet kan tilegne sig, hvad Gud har bestemt til det, og før menneskene, som er blevet deres naturlige ret berøvet, kan blive genindsat i deres rettigheder, må man først give de nuværende jordejere »erstatning«.

Thi ikke alene vil De indse, at »jordværdiskatten« vil være til direkte og stor gavn for alle små jordejere, hvis interesser som arbejdere og kapitalbesiddere er langt større end deres interesse som jordejere, og at skønt de større jordejere eller rettere sagt den hele besidderklasse, som gennem prioritetsrenter, forpagtningsafgifter osv. sluger jordejendomsprofitten, ville være den forholdsvis tabende part, så ville selv de i virkeligheden vinde derved, ved den voksende velfærd og de bedre sæder; men stærkere og mere bydende, end nogen tabs- og vindingsberegning kan gøre det, ville Deres menneskelige pligtfølelse, Deres kristentro forbyde Dem blot et øjeblik at lytte til sådan leflen med ret og uret.

Når staten tager visse jordstykker til offentlig brug, er det kun simpel retfærdighed, at de, hvis jord man således tager, får erstatning, da ellers nogle jordejere ville blive behandlet strengere end andre. Men hvor jordrenten, ved en foranstaltning, der rammer alle lige, tilegnes samfundet, kan der ikke blive tale om nogen erstatning. Erstatning ville i så fald kun være en fortsættelse af uretten i en ny form: at give jordejerne i form af renter, hvad de før fik som jordafgift.

Deres Hellighed ved, at man ikke således kan drive gøgl med ret og uret, og når det går op for Dem, at jorden er det forrådskammer, som Gud skylder alle sine børn, da vil De lige så lidt lytte til noget forlangende om erstatning, som Moses ville låne øre til en fordring om, at Faraos skulle holdes skadesløs, før Israels børn kunne få lov at drage bort.

Erstatning for hvad? Er det for at give afkald på, hvad der med urette er taget? Nej, jordejernes erstatningsforlangende går ikke ud derpå. Vi ønsker ikke at udplyndre ægypterne. Vi forlanger ikke, at hvad der med urette er frataget arbejderne, skal gengives dem. Vi er villige til at lade gjort være gjort og at lade tidligere forurettelser være glemt. Vi foreslår at lade dem, som hidtil gennem tilegnelse af jordrenten har tilegnet sig arbejdets frugt, beholde, hvad de således har fået. Vi foreslår blot, at for fremtiden skal al sådan arbejderudplyndring ophøre, at for fremtiden – ikke for den svundne tid – skal jordbesidderne betale til samfundet den jordrente, som med rette tilkommer samfundet.

III

Jeg har sagt nok til at vise Deres Hellighed, at De gør dem skyldig i en uretfærdighed ved at slå os – der ved i realiteten at afskaffe den private jordejendomsret søger mere effektivt at sikre den sande ejendomsret – i hartkorn med dem, som De kalder socialister og betegner som folk, der ønsker at gøre alt til fælleseje. Men De gør også socialisterne uret.

Det er sandt, at der er mange, som, idet de bittert føler den nuværende rigdomsfordelings uhyrlige uretfærdighed, besjæles af et blindt had til de rige og en brændende lyst til at omstyrte det bestående. Sådanne mennesker er unægtelig farlige, om end mindre farlige end de, som hævder, at der hverken er trang til eller mulighed for nogen forbedring af samfundsforholdene. Men det er ikke tilladeligt at forveksle disse samfundsomstyrtere med dem, der – hvor skævt end deres syn måtte være – foreslår bestemte planer til at bøde på ondet.

Socialisterne – i den forstand, som jeg tager ordet, og som det sædvanligvis bruges som betegnelse for tilhængere af en bestemt teori, ikke vagt og urigtigt som navn på alle og enhver, der ønsker samfundsforholdene forbedrede – de virkelige socialister altså, søger ikke, som af Dem antydtes, at afskaffe al privatejendom. De, der arbejder derfor, kaldes rettere kommunister. Hvad socialisterne tilstræber, er statens overtagelse af kapitalen (hvori de vagt og fejlagtigt indbefatter jorden) eller rettere af storkapitalerne, og indførelse af statsdrift og -bestyrelse af i det mindste de større arbejdsforetagender. Ad denne vej håber de at afskaffe kapitalrenten, som de betragter som uretmæssig og skadelig, at blive af med mellemmænds, spekulanters og entreprenørers fortjeneste, som de betragter som spild, at tilintetgøre arbejds lønssystemet, sikre almen Kooperation og forebygge konkurrencen, som de anser for grundårsagen til arbejdernes forarmelse. De mere moderate blandt dem går, om ikke så vidt, så dog i samme retning og søger ved regulerende regeringsindgreb i erhvervslivet at bøde på fattigdommen i sine værste former. Socialismens hovedejendommelighed er, at den i udvidelse af statens virkefelt ser midlet mod samfundsonderne og ønsker at sætte regulering og bestyrelse i konkurrencens sted og fornuftmæssig organiseret samfundskontrol i stedet for det frie spil af individuelle kræfter og ønsker.

Såvel fagforeningsfolkene som beskyttelsesmændene har, selvom de i reglen ikke regnes for socialister, væsentlig det samme syn på sagen. Fagforeningsmændene søger at opnå forøget løn, indskrænk

ning af arbejdstiden og almen forbedring af lønarbejdernes stilling ved at organisere sig i fagforeninger eller laug, der skal bestemme den pris, hvortil de vil sælge deres arbejde, optræde som enhed mod arbejdsgiverne i tilfælde af meningsforskel, og ved given lejlighed bruge strejken, deres nødvendige våben, og samle den dertil nødvendige krigskapital og penge til understøttelse af strejkende – og under tiden tillige af arbejdsløse – medlemmer. Beskyttelsesmændene søger ved regeringsforbud eller ved indførselstold at regulere hvert enkelt lands virksomhed og kontrollere dets handel, for, som de forestiller sig, at gøre det hjemlige arbejde mere mangeartet og hindre udlændinges konkurrence.

I den modsatte yderstilling står anarkisterne – et udtryk, der, skønt det ofte bruges til at betegne vildt ødelæggelseslystne mennesker, egentlig er navnet på dem, der ved at se de mange onder, alt for megen regering afføder, er kommet til at anse al regering for det onde, og tror, at menneskenes fællesinteresser af sig selv ad frivillighedens vej vil sikre os alt nødvendigt samarbejde, om blot al regeringstvang blev udryddet.

De, hvis talsmand jeg ønsker at være, skiller sig fra begge disse lejre. Da vi anser den virkelige ejendomsret for ukrænkelig, betragter vi al tvungen kommunisme som ødelæggende røveri. Derimod nægter vi ikke, at frivillig kommunisme muligvis er den højeste samfundstilstand, som mennesket kan tænke sig. Ejheller nægter vi muligheden af, at menneskeheden kan nå så vidt engang, da vi jo dog i de første kristne og blandt den katolske kirkes munkeordener har eksempler på kommunistiske samfund i mindre målestok. Alle de samfund inden for kirken, der har ofret sig for selv det mest frastødende og farlige barmhjertighedsværk, var eller er kommunistiske. Med dette for øje tør vi ikke benægte, at en samfundstilstand, hvor fællesskærlighed er trådt foran alle andre bevæggrunde, kan være mulig. Men vi er klar over, at denne kommunisme kun er mulig dér, hvor der hersker en almen og dyb religiøs følelse, og kun kan nås gennem et retfærdssamfund. Thi før en mand kan blive helgen, må han blive retskaffen.

Med såvel anarkister som socialister er vi grundig uenige. Vi betragter deres anskuelser som fejlslut i modsat retning; den ene overser menneskets sociale natur, den anden dets individuelle natur. Medens vi er klar over, at mennesket først og fremmest er et enkeltvæsen, og at statens indgreb i ting, der tilhører enkeltmands virkefelt, aldrig har

affødt eller kan afføde andet end ondt, så indser vi også, at det er et socialt væsen eller, som Aristoteles kaldte det et »politisk dyr«, og at staten er nødvendig for det menneskelige fremskridt og hører med til naturens orden. For at bruge et billede: Samfundets bygning og liv svarer til legemets; ligesom nogle livsytringer styres af hjernen og det bevidste livs nerver, andre af uvilkårlig og ubevidst nervevirksomhed, således må også en del af samfundets livsytringer styres af staten, medens andre sættes i uvilkårlig bevægelse ved enkeltmands færd og virksomhed. Men anarkisterne vil så at sige lade samfundet klare sig uden hoved, og socialisterne søger at styre det vidunderlige samspil af de indre organers virksomhed ved bevidst viljesindgreb.

De »filosofiske anarkister«, som jeg her taler om, er fåtallige og for øjeblikket af ringe praktisk betydning. Det er med de forskellige afskygninger af socialisme, at striden står.

Vi samstemmer med socialisterne på nogle punkter, thi vi anerkender tilfulde menneskets sociale natur og mener, at alle monopoler bør overtages og styres af staten.

I denne retning og i retning af fremme af almen sundhedstilstand, kundskab og offentlige bekvemmeligheder ville også vi udvide statens virksomhed.

Men det forekommer os, at socialismen – i alle dens afskygninger – lider af den fejl at mangle radikalisme, ikke at gå til ondets rod. Den går ud fra, at lønnens tilbøjelighed til at synke til et lavmål skyldes en naturlov, og søger derfor særlig at komme lønarbejdet til livs. Den tager for givet, at den naturlige følge af al konkurrence er, at arbejderne knuges til jorden, og søger derfor at afskaffe konkurrencen ved hjælp af skranker, forbud og udvidelse af regeringsmyndigheden. Skønt socialismen ofte er sammenknyttet med demokratiske bevægelser, er dog dens grundtanke det samme blændværk, som Israels børn var hildede i, da de, trods deres profets advarsel, krævede en konge, den vildfarelse, som overalt har undergravet folkefrihed og sat tyranner på tronen: At magt over folket vil blive brugt til folkets gavn, at der kan udtænkes et maskineri af embedsmænd, hvorved der kan tilvejebringes bedre og visere styre af folks egne personlige sager, end folk selv kan udøve.

Denne overfladiskhed og overtro på statsmagten er fælles for alle afskygninger af socialisme.

Protektionismen f.eks.: Al den støtte, den vinder bortset fra sælgerens rent selviske lyst til at tvinge køberne til at betale mere for va

terne, end de er værd skyldes sådanne overfladiske idéer som f.eks., at arbejdets endemål er produktion, ikke forbrug, at penge er mere værd end varer, at det er fordelagtigere at sælge end at købe, og fremfor alt ønsket om at begrænse konkurrencen, et ønske, der udspringer af en uklar følelse af de misforhold, der nødvendigvis opstår, hvor mennesker, der har arbejde behov, afskæres fra det naturlige og uundværlige grundlag for alt arbejde, naturens rigdomskilder. Hele protektionismen hviler på den idé, at regeringen forstår sig bedre på arbejdsudlæg og kapitalanvendelse end arbejderne og kapitalisterne selv, og på, at de mænd, der styrer regeringerne, vil bruge sådan magt til det almenes bedste og ikke i egen interesse. »Beskyttelsen« går i retning af embedsklassens forøgelse, frihedens indskrænkning og opfindelse af »forbrydelser«, og den forårsager bedrag og demoralisation. Og hvis protektionismen gennemførtes med logisk strenghed, måtte den lægge civilisationen øde og skabe rent barbari i stedet.

Eller se på fagforeningsbevægelsen. Medens denne indenfor snævre grænser fremmer følelsen af interessernes gensidighed og ofte hjælper til at sætte mod i folk og fremme deres politiske opdragelse, og medens den har sat begrænsede arbejderkorps i stand til i nogen grad at forbedre deres stilling og ligesom vinde plads til at trække vejret, så overser den dog de almene årsager, der bestemmer arbejdets kår, og stræber kun efter at forbedre kårene for en ringe del af den store arbejderskare ved midler, der ikke kan hjælpe resten. Idet den tilstræber konkurrencens indskrænkning – begrænsningen af retten til arbejdet – er dens fremgangsmåde lig en hærs krigstugt, der selv i en retfærdig sags tjeneste giver anledning til misbrug og krænker friheden, medens dens våben, strejken, ifølge sin natur er ødelæggende såvel for de stridende som for de udenforstående, da den er som en slags passiv krig. At lægge al virksomhed i fagforeningsbånd, som nogle drømmer om, ville være at trælbinde menneskeheden i kastevæsen.

Ja, selv sådanne moderate foranstaltninger som begrænsning af arbejdstiden og af kvinders og børns arbejde er af samme natur. De er overfladiske, idet de blot ser på mænds, kvinders og børns begærlighed efter overarbejde, og foreslår ved tvang at hindre dette uden at gøre sig det mindste rede for, hvad der er årsagen dertil: den tvingende fattigdom. Og de måder, hvorpå sådanne indskrækningsbestemmelser må iværksættes, gør indgreb i den personlige frihed, kan let

give anledning til misbrug og demoralisation og det bebyrder folket med embedsmænd.

Den fuldstændige socialisme, der i alt fald må agtes for sin djærvhed, ville medføre alle disse onder i fuldt mål. Idet den drager forhastede slutninger uden at søge at opdage årsagerne, overser den, at undertrykkelsen ikke med naturnødvendighed skyldes kapitalen i og for sig, men den uret, der berøver arbejdet kapitalen – ved at skille det fra jorden – og skabe en skinkapital, der i virkeligheden er kapitaliseret monopolværdi. Den overser, at det ville være umuligt for kapitalen at undertrykke arbejdet, om det blot havde uhindret adgang til naturens rigdomskilder; den forser sig på lønsystemet, der dog er udsprunget af gensidige bekvemmelighedshensyn (idet det er en art af Kooperation, hvor den ene parthaver foretrækker en bestemt del frem for en betinget del af udbyttet), og den overser, at hvad den kalder »den jernhårde lønlov«, ingenlunde er den naturlige lønlov, men kun gælder den unaturlige tilstand, hvor mennesker er gjort hjælpeløse ved at være afskåret fra grundlaget for liv og arbejde. Socialismen har ikke øje for, at hvad den med urette anser for den frie konkurrences onde virkninger, i virkeligheden skyldes skrankebunden konkurrence, den ensidige konkurrence, som menneskene tvinges ind i, når jorden er dem berøvet. Det socialistiske statsideal: alle mennesker indordnet i arbejdshære, og al produktion og omsætning ledet og reguleret gennem ministerielle kontorer eller noget lignende, ville, om det lykkedes at gennemføre det i fuld udstrækning, være ensbetydende med ægyptisk despoti.

Vi afviger fra socialisterne såvel i vor opfattelse af ondets natur som med hensyn til lægemidlerne. Vi nærer ingen skræk for kapitalen og betragter den som arbejdets naturlige håndlanger; vi anser kapitalrenten i og for sig for naturlig og retmæssig; vi ønsker ikke at sætte lovsranker for rigdomsopsamling eller at pålægge de rige særbyrder; vi anser ikke konkurrencen for et onde, ja betragter den fri og ubundne kappestrid som lige så nødvendig for værkfliden og samfundsorganismens sundhed som det uhildede blodomløb for legemets, anser den for at være den vej, ad hvilken det mest fuldstændige samarbejde sikres. Vi vil kun tage til samfundets brug, hvad samfundets er: den værdi, der knytter sig til jorden ved samfundets vækst, men lade den enkelte beholde alt, hvad den enkeltes er; og medens vi vil gøre alle nødvendige monopoler til statsvirksomheder, vil vi

forøvrigt afskaffe alle forbud og skranker, når undtages, hvad der kræves for offentlig sikkerhed, sundhed, moral og bekvemmelighed.

Men grundforskellen mellem socialismen og vor anskuelse er den, at socialismen, i alle dens afskygninger, betragter misforholdene i vor civilisation som noget, der skyldes de naturlige samfundsbånds utilstrækkelighed eller modstrid, og derfor tilstræber en kunstig organisation. Efter den tanke er staten tvunget til planmæssigt at organisere menneskenes samvirken, til at konstruere en slags kæmpemaskineri, hvis indviklede dele skal bringes til at gribe ind i hinanden på rette måde, styret af menneskelig intelligens. Dette er grunden til, at den socialistiske tankegang leder folk i retning af ateisme. Thi den, for hvem samfundets naturlove står som ubillige og disharmoniske, kan ingen Gud se bag lovene.

Vi derimod betragter menneskenes forbindelser i samfund og erhvervsliv ikke som et maskineri, man må konstruere, men som en organisme, der blot kræver lov til at vokse. Vi ser i de naturlige love for samfunds- og erhvervsliv en lignende harmoni som den, vi finder i det menneskelige legeme, en harmonisk virken, der overgår menneskets ordnende og styrende kunst lige så vidt, som livsfunktionerne overgår vor styrkeevne. For os står disse love i så nøje forhold til de etiske love, at de må skyldes samme lovgiver, og at moralloven er menneskets sikre fører dér, hvor tankens klarhed glipper. Derfor tør vi dristigt hævde, at alt, hvad der kræves for at bøde på tidens brøst, er at øve ret og skel og give frihed. Derfor tør vi sige, at vor anskuelse i virkeligheden er den eneste, der kan samstemme med en fast og ærbødig tro på Gud og med anerkendelsen af Hans lov som den højeste lov, som vi mennesker må følge, om vi skal lykkes og trives og undgå ødelæggelse. Derfor tjener socialøkonomien for os blot til yderligere at vise visdomsdybet i de simple sandheder, som det jævne folk gladelig lyttede til fra hans mund, om hvem det med undren blev sagt: »Er det ikke tømmermanden fra Nazareth?«

Og just fordi vi i hvad vi foreslår: Sikring af alles lige ret til naturens rigdomskilder og afskaffelsen af alle lovskranker for menneskenes ret til at bruge deres kræfter på lovlig vis – ser et middel til at bringe den menneskelige lovgivning til at stemme overens med moralloven, er vi overbeviste om, ikke blot at dette er den rette bod for alle de onder, De så malende beskriver, men at det er den eneste mulige.

Der er ingen anden! Mennesket og dets forhold til den verden, hvori det er stillet, er således, dvs. Guds ubøjelige love er således, at det overgår menneskelig kløgt at udtænke nogen vej, ad hvilken de ulykker kan hindres, der skyldes den uretfærdighed, at menneskene er berøvet deres fødselsret, om man ikke vil gøre ret og skel og åbne adgang for alle til den rigdomskilde, Gud har ladet springe for alle.

Da mennesket kun kan leve på og af jorden, da jorden er stoffets og kraftens kilde, hvorfra menneskets eget legeme er taget, og hvorfra vi må hente alt, hvad vi vil frembringe, er det da ikke uimodsigteligt, at det at gøre jorden til nogles ejendom og nægte alle andre enhver ret til den, er at dele menneskeheden i rige og fattige, privilegerede og hjælpeløse? Følger ikke også heraf, at de, som ingen ret har til at bruge jorden, kun kan opretholde livet ved at sælge deres arbejdskraft til dem, som ejer jorden. Og må ikke følgen blive, at hvad socialisterne kalder »den jernhårde lønlov« må fratage de jordløse masser – de blotte arbejdere, som ingen udvej har til selv at bruge deres arbejdskraft – enhver frugt af mulige fremskridt og forbedringer, der ikke ændrer denne uretfærdige jordfordeling. Thi da de ikke er i stand til at skaffe sig selv arbejde, må de, enten som arbejdssælgere eller jordforpagtere, konkurrere indbyrdes om tilladelse til at arbejde. Denne indbyrdes konkurrence mellem mennesker, der er udestængt fra Guds udtømmelige skatkammer, har ingen anden grænse end hungeren og må til syvende og sidst tvinge lønnen ned til lavmål: det strengt nødvendige til livets ophold og forplantning.

Dermed være ikke sagt, at alle lønninger må synke til dette lavmål, men at lønnen i det nødvendigvis bredeste lag af arbejdere, de, som kun besidder almindelige evner, uddannelse og kundskaber, må synke så dybt. Lønnen i de snævrere arbejderklasser, der ved særlig kyndighed, duelighed og på anden vis er sikrede mod konkurrencens tryk, kan holde sig højere. Således vil – hvor skrive- og læsefærdighed er sjælden – den, der er i besiddelse heraf, være i stand til at sikre sig højere løn end den almindelige arbejder; men bliver disse færdigheder almindelige, svinder fordelene bort. I det hele taget vil lønnen i erhverv, der kræver særlig teknisk uddannelse eller duelighed, eller er gjort vanskelig tilgængelig ved kunstige skranker, kunne holdes oppe over det normale på grund af konkurrencens indskrænkning. Men alt som nye opfindelser overflødiggør den særlige duelighed, eller de kunstige skranker brydes ned, synker lønnen. Det er ligeledes kun så længe, de er ualmindelige, at egenskaber som sparsommelighed, flid

og driftighed kan sætte den jævne arbejder i stand til at hævde sig en stilling over det almindelige lavmål. Bliver de almindelige, vil konkurrencen trykke sådanne folks kår ned til den vanlige højde, der, da jorden er monopoliseret og arbejdet hjælpeløst, kun kan være et trin højere end den yderste nød.

Eller for at sige det samme på en anden måde: Da jorden er en nødvendig betingelse for liv og arbejde, vil dens ejere være i stand til for tilladelsen til at bruge den tiltvinge sig alt, hvad de blotte arbejdere kan frembringe ud over, hvad der er nødvendigt til at holde liv i så mange, som jordejerne og deres afhængige har brug for.

Hvor den private jordejendomsret har delt samfundet i en jordbesiddende og en jordløs klasse, kan således ingen tænkelig opfindelse eller fremskridt – det være sig industrielt, socialt eller moralsk – afværge fattigdommen eller bedre den jævne arbejders stilling, hvis det ikke griber ind i jordejendomsretten. Thi hvad enten virkningen af opfindelser og andre fremskridt går i retning af at øge arbejdets frugtbarhed eller formindske, hvad der behøves til arbejdernes underhold, kan de, så snart de bliver almindelig udbredte, kun føre til, at jordejernes indkomst øges, uden at de i ringeste måde kommer arbejderne til gode. Under ingen omstændigheder vil de, der kun besidder almindelig arbejdsevne – en evne, der er fuldstændig unyttig for dem, der fattes arbejdsmidler – kunne beholde mere af, hvad de tjener, end lige netop, hvad de behøver for at leve.

Hvor sandt dette er, viser nutidens kendsgerninger. I vor egen tid har opfindelser og opdagelser forøget arbejdets produktivitet umådeligt og samtidig billiggjort mange ting, der er nødvendige til arbejdernes underhold. Har disse fremskridt noget sted øget den simple arbejders indkomst? Er ikke fordelen hovedsagelig tilfaldet jordejerne, idet jordværdien er steget overordentligt.

Jeg siger hovedsageligt; thi en del af merindtægten er medgået til uhyre stående hære og krigsforberedelser, til rentebetaling af store statsgældsbeløb og – for en stor del forklædt som rente af skinkapitaler – til ejerne af andre monopoler end jordmonopolet, men fremskridt, der tilintetgjorde sådant kraftspild, ville ikke komme arbejderne til gode, de ville simpelthen øge jordejernes profit. Om alle stående hære med alt, hvad dertil knytter sig, blev afskaffede, og alle monopoler – med undtagelse af jordmonopolet – tilintetgjorte, og regeringerne blev mønsterværdige økonomer, alle spekulanter, mellemmands og handlendes profit blev sparet, ja, om alle blev så redelige,

at alt politi, alle domstole og fængsler blev overflødige, det ville dog ikke give andet økonomisk resultat end det, som den øgede frembringelsesevne har givet.

Ja, ville ikke netop sådanne velsignelser bringe sultekår over mange af dem, der nu hugger sig lidt bedre igennem? Er det ikke sandt, at om det blev foreslået i dag hvad alle kristne burde bede til –, at alle stående hære i Europa skulle opløses, ville det vække den største frygt for de følger, det ville få, at så mange arbejdsløse blev kastede ud på arbejdsmarkedet!

Forklaringen af dette og lignende paradokser, der i vore dage stirrer folk forvirrede i møde fra alle kanter, er let at give: Alle opfindelser og fremskridt, hvor spild undgås og anstrengelser spares, har den virkning at formindske det arbejde, der kræves til opnåelse af et vist resultat, hvorfor vi også kalder dem arbejdsbesparende opfindelser og forbedringer. Under naturlige samfundsforhold, hvor brugsretten til jorden var anerkendt, kunne de arbejdsbesparende opfindelser gå så vidt, som man overhovedet kan forestille sig det, uden at formindske efterspørgslen efter mennesker, da denne efterspørgsel under disse naturlige forhold hviler på menneskenes trang til livsnydelse og virksomhed, stærke drifter, som Skaberen har lagt i menneskets bryst. Men under den unaturlige samfundstilstand, hvor flertallet af menneskene er gjort arveløse for alt undtagen evnen til at arbejde – når lejlighed dertil gives dem af andre, – dér indskrænker efterspørgslen efter mennesker sig simpelthen til den efterspørgsel efter arbejdsydelse, som udgår fra dem, der sidder inde med arbejdslejligheden, og mennesket selv bliver en handelsvare.

Skønt den naturlige virkning af arbejdsbesparende forbedringer er at øge arbejdslønnen, vil derfor – under de unaturlige forhold, der affødes af den private jordejendomsret – virkningen være den, at arbejdslønnen trykkes ned (på grund af den aftagende efterspørgsel på markedet), og de jævne arbejdere fornedres til fattiglemmer eller tigere. Og dette gælder endog den arbejdsbesparelse, der voldes af sådanne moralske fremskridt som opløsning af stående hære og frigørelse af den arbejdskraft, der nu går tabt i lastens tjeneste eller bindes til dens bekæmpelse. Dersom de arbejdsbesparende opfindelser og fremskridt kunne drives så vidt, at alt arbejde blev overflødigt, hvad ville så følgen blive? Ville ikke følgen være, at jordejeren så kunne tilegne sig al den rigdom, som jorden var i stand til at frembringe, og

aldeles ikke ville have behov for arbejdere, så at disse enten måtte sulte ihjel eller leve af jordejernes nåde.

Således kan da, så længe den private jordejendomsret står ved magt, – så længe nogle mennesker behandles som jordens ejermænd, medens de øvrige kun med deres tilladelse kan få lov til at leve på den – ingen menneskelig visdom udtænke noget middel til at undgå den nuværende tilstands misforhold.

Ja, Guds visdom kunne ejheller!

I lyset af den rette tænkning, som St. Thomas taler om, kan vi indse, at selv den almægtige Gud, så længe Hans love er i kraft, ikke kunne gøre noget til at forebygge fattigdom og hunger, så længe jordejendomsretten består.

Hvorledes skulle han kunne det? Indgød han sollyset og luften ny kraft og styrke, øgede han jordens frugtbarhed, – ville da ikke denne nye rigdom tilfalde jordejerne og snarere skade end gavne den blotte arbejder. Åbnede han vort øje for nye grundstoffer, nye kræfter og deres brug, kunne det mon gøre mere til at afhjælpe fattigdommen, end damp og elektricitet og de talløse andre nutidsopdagelser og opfindelser har gjort. Eller om han lod føde, klæder osv. regne ned fra himlen eller skyde op af jorden, – hvem ville da i kraft af vore love alt dette tilhøre? Ville ikke denne forøgelse af Hans rige gaver så langt fra at gavne menneskene vise sig som en forbandelse, idet de satte den privilegerede klasse i stand til yderligere at vælte sig i rigdom og trykke de arveløse klasser ned i en dybere og mere omfattende nød og elendighed?

IV

Da vi betragter det sociale spørgsmål som et i bunden religiøst spørgsmål, synes det os et godt varsel, at De, den mest indflydelsesrige af alle troslærere, ved Deres brev har henledt opmærksomheden på arbejdets kår.

Men medens vi påskønner de mange sunde sandheder, De fremfører, medens vi føler – hvad alle må føle –, at De er opfyldt af ønsket om at hjælpe de lidende og undertrykte og tilintetgøre den betragtning, at kirken intet har at skaffe med frihedens og fremskridtets sag, er det os dog sørgelig klart, at en skæbnesvanger vrangforestilling skjuler for Dem årsagen til de misforhold, De ser, og gør det umuligt for Dem at foreslå noget virkeligt hjælpemiddel. Denne vrangforestilling er den, at den private ejendomsret til jord er af samme natur og har samme berettigelse som ejendomsretten til, hvad der er frembragt ved arbejde. Trods de uimodsigelige sandheder, Deres hyrdebrev indeholder, og det velvillige sprog, det fører, viser det, at De er indfildret i lignende vanskeligheder som en læge, der skulle undersøge en patient, der led af en mavesygdom, ville blive indviklet i, om han begyndte med at erklære, at mavens tilstand ville han slet ikke tage i betragtning.

Hindret som De således er fra at se den sande årsag, bliver de eneste grunde til den voksende elendighed, som De kan finde, ophævelsen af laugene, de offentlige institutioner og loves verdsliggørelse, grisk åger, akkordarbejdet, og storindustrien.

En sådan forklaring af sygdommens natur er åbenbart utilstrækkelig, hvor det gælder forhold, der gør sig gældende lige så vel i katolske som i protestantiske lande, i lande, hvor den græske kirke hersker, og i lande, hvor staten er konfessionsløs, onder, der følte lige stærkt i gamle og nye lande, hvor værkfliden er primitiv, som hvor den er højt udviklet, kort sagt under alle slags sæder og værkflidsforhold.

Men den sande årsag vil stå klar for Dem, om De blot ville tage i betragtning, at da jorden er arbejdets værksted og forråds-kammer, er arbejderspørgsmålet kun et andet navn for jordspørgsmålet, og om De vil underkaste Deres antagelse, at den private jordejendomsret er retfærdig og nødvendig, en fornyet prøvelse.

Se dog, hvor fuldstændig den årsag, jeg har påpeget, forklarer sagen: Det vigtigste af alle menneskets materielle forhold er vort forhold til den klode, vi bebor. Følgelig må »den formastelige trods mod

Skaberens velfærdstanke«, der, som biskop Nulty siger, ligger til grund for den private jordejendomsret, nødvendigvis skabe misforhold, hvor som helst den findes. Men i kraft af den lov, »at af den, som meget er givet, kræves der også meget«, må selve civilisationens fremskridt gøre de misforhold, som fremkaldes ved den private jordejendomsret, mere vidtrækkende og dybe.

Hvad der overalt i den civiliserede verden fremkalder den tingenes tilstand, som De med rette betegner som utålelig, er ikke denne eller hin stedlige fejl eller visse ubetydelige misgreb. Det er intet ringere end selve civilisationens fremskridt, intet mindre end den fremgang på håndens og åndens område, som særlig vort århundrede har været vidne til, udøvende sin virkning i en samfundstilstand, der hviler på den private jordejendomsret; det er intet mindre end de nye gaver, som Gud i vore dage har ladet regne ned over menneskeheden, forvandlede til plager ved menneskets »formastelige trods mod skaberens velfærdstanke«.

Videnskabens opdagelser og opfindelsernes fremskridt har givet os, dette vidunderlige århundredes børn, mere end der nogensinde før har været givet menneskene, og giver os med mere og mere rivende fart nye stoffer og kræfter i hænde. Men med gaverne kommer forpligtelsen: Under en civilisation, der pulserer med dampens og elektricitetens fart, hvor solen er vor tegner, ja, hvor selve talen lader sig lagre på fonografens ruller, er det ikke tilstrækkeligt at være blot så retfærdige som vore fædre. Intellektuelt og materielt fremskridt kræver et tilsvarende moralsk. Kundskab og magt er i sig selv hverken gode eller onde. De er ikke mål, men midler, der fremkalder kræfter, som, dersom de ikke bruges i det godes tjeneste, virker i opløsningens og tilintetgørelsens. Den voksende kval, den øgede forvirring og den stigende misfornøjelse, mod hvilke der, som De træffende siger, må findes hjælpemidler – og det snart – betyder intet mindre, end at ødelæggelseskræfter, voldsommere og frygteligere end dem, der har sprængt alle tidligere civilisationer, allerede truer vores, så at om den ikke hurtigt hæver sig til et højere etisk niveau, om den ikke bliver ej blot af navn, men af gavn en kristelig civilisation, vil Babylons dom flamme på dens prangende mure: »Du er vejjet og fundet for let.«

En vrangforestilling forhindrer Dem fra at se den virkelige årsag til og sande betydning af de kendsgerninger, der har drevet Dem til at udsende Deres budskab. Og den hindrer Dem på skæbnesvanger måde i at finde en løsning.

De siger, at De går fortrøstningsfuldt løs på opgaven; og dog indeholder det hovedafsnit af Deres budskab (§ 19-67), der handler om hjælpemidlerne, væsentligt kun en overflod af moralbetragtninger og formaninger, der i og for sig kan være fortræffelige, men som – brugt på den måde, De anvender dem – er døde og meningsløse, medens Deres praktiske forslag indskrænker sig til følgende:

1) at staten bør skride ind for at forhindre overarbejde, indskrænke kvinde- og børnearbejde, sikre fabrikslokalernes tålelige indretning i henseende til hygiejniske og sædelige krav og regulere lønningerne, i det mindste, hvor der er fare for, at utilstrækkelig løn skal fremkalde strejker (§ 39-40).

2) at den skal opmuntre arbejderne til at søge at komme i besiddelse af (jord)ejendom (§ 50-51).

3) at der bør dannes arbejderforeninger (§ 52-67).

Disse reformer er – så vidt de rækker – af socialistisk art. Og selvom Deres hyrdebrev ikke mangler anerkendelse af menneskers særpræg og for at den enkelte og familien har førsteret frem for staten, så går dog alle de hjælpemidler, De foreslår, tydelig nok i socialistisk retning – ganske vist en yderst moderat socialisme, socialisme hæmmet og udvandet af en alt overskyggende respekt for privatbesiddelser, – men dog en slags socialisme. Men selvom De hyppigt bruger det tvetydige ord privatejendom, når teksten forøvrigt viser, at De tænker på den private jordejendom, så er det dog klart allerede ved en overfladisk læsning, og bliver stedse tydeligere ved nærmere undersøgelse, at De hævder, at uanset hvilke reformer, der bør overvejes: Den private jordejendomsret må ikke røres.

Jeg har allerede i al almindelighed peget på den mangel, der klæber ved alle socialistiske hjælpemidler mod arbejdets slette kår; men reformforslag og antydninger fra Deres Helligheds side påkræver dog en særlig omtale.

Det mest vidtrækkende og gennemgribende af Deres forslag er, at staten bør indskrænke arbejdstiden og kvinders og børns arbejde, fremtvinge tålelige sundhedsforhold i fabrikker osv. Og dog, hvor lidt kan der ikke nås ad den vej.

En stærk enevoldshersker kunne måske gøre sig håb om at forbedre en slavefloks kår ved sådanne indgreb. Men vor tid går i demokratisk retning, og demokratiske stater er nødvendigvis svagere i retning af landsfaderlige indgreb. Og dertil kommer, at under det industrielle slaveri, der hersker i kristenheden i vore dage som en følge af den

private jordejendomsret, er det ikke herren, der tvinger slaven til at arbejde, men slaven, der trygler herren om arbejde. Derfor vil den største vanskelighed ved sådanne reformers gennemførelse møde os fra deres side, til hvis gavn de skulle være. Det er f.eks. ikke arbejdsgiverne, der vanskeliggør indskrænkningen af børnearbejdet i fabrikkerne, men børnenes mødre, der, tvungne af fattigdom, pådutter børnene højere alder og lærer dem selv at tillyve sig den. Og medens sådanne indskrænkninger med hensyn til alder og arbejdstid dog nogenlunde lader sig gennemføre i de store fabrikker og lignende, om end ikke uden omgørelser og alskens misligheder, vil de være virkningsløse i langt mere udbredte virksomheder, hvor arbejderne arbejder for egen regning eller for småmestre.

Alle sådanne forholdsregler er af samme natur som den almindeligt anvendte forholdsregel mod overfyldte lejligheder: bøder for at lade et større antal end tilladt bebo et rum og tvungen nedrivning af usunde bygninger. Da sådanne lige bestemmelser ikke fremkalder nogen forøgelse af lejlighedernes tal eller øger folks evne til at betale husleje, vil den overfyldning, der tvinges ned på et sted, dukke op på andre i endnu større grad. Alle sådanne reformer begynder ved den forkerte ende. Det er som et forsøg på ved hjælp af bremse og bidsel at holde en hest, der samtidig piskes rasende frem; eller som forsøg på at standse et lokomotiv ved at holde på hjulene i stedet for at lukke for dampen; eller som et forsøg på at kurere kopper ved at trykke udsløttet ind. Menneskene overarbejder ikke af lyst; det er ikke mødrenes hjertenslyst at sende børnene på fabrikken i den tid, de burde lege, og det er ikke af frit valg, at arbejderne arbejder under farlige og sundhedsnedbrydende forhold. Alt dette, ligesom de overfyldte lejligheder, skyldes fattigdommens tryk. Og så længe fattigdommen, som disse forhold afspejler, lades urørt, vil de bestemmelser, som De anbefaler, kun give mangelfulde og kortvarige resultater. Så længe årsagen vedbliver at virke, vil ondets undertrykkelse på ét sted kun bringe det til at dukke op på andre, og den opgave, De tiltænker staten, er lige så håbløs som at sænke havets vandstand ved at øse fjorden tom.

Ejheller kan staten afhjælpe fattigdommen ved at regulere arbejdslønnen. At regulere lønnen overgår lige så meget statens kræfter som at regulere rentefoden. Ågerlovgivning har været forsøgt atter og atter, men den eneste virkning, den nogensinde har haft, har været at forøge, hvad de fattige låntagere har måttet betale, og det af samme

grund som at alle forsøg på ved anordninger at formindske varepriserne stedse blot har bragt dem til at stige. Den almindelige arbejdsløns højde afhænger af, hvor let eller vanskeligt arbejdet har ved at få adgang til jord, således at den, hvor jorden er fri, udgør hele arbejdsudbyttet, og hvor jorden er fuldstændig monopoliseret, synker til netop nok til arbejdernes livsophold og forplantning. Således ser man, at hvor det har været forholdsvis let for arbejderne at få jord – som f.eks. i De Forenede Stater og Australien – har lønnen været højere end i Europa, og det har vist sig at være umuligt at få europæiske arbejdere til at arbejde dér for en løn, som de gladelig ville tage til takke med hjemme, medens lønnen daler, og sociale misforhold som de europæiske begynder at vise sig, alt som jorden monopoliseres under indflydelse af den private jordejendomsret. Derfor var det britiske parlaments talrige forsøg på at drive arbejdslønnen ned fuldstændig uden virkning på den tid, jeg har omtalt, da den almene ret til jorden var om end kun delvis anerkendt. Og derfor har også senere, da den private jordejendomsret havde gjort sin virkning i England, alle parlamentets forsøg på at forhøje arbejdslønnen været virkningsløse. I dette århundredes begyndelse forsøgte man endog at hæve arbejdernes løn ved pengebevillinger til arbejderne som tillæg til deres arbejds løn; men den eneste virkning heraf var, at den løn, arbejdsgiverne betalte, faldt i forholdsmæssig grad.

Staten kunne kun holde arbejdslønnen over sin markedspris (thi arbejdet, der er berøvet adgang til jorden, bliver til en handelsvare) ved at tilbyde enhver arbejde, der måtte ønske det, eller ved at støtte strejkerne moralsk eller pekuniært. Derfor er de ægte socialister, der kræver, at staten skal overtage alle erhverv, langt mere logiske end de betænkelighedens halvsocialister, der foreslår, at staten skal gribe ind i det private erhvervsliv – men dog kun lidt.

Den samme håbløshed trykker Deres forslag om, at arbejderbefolkningen af staten skulle opmuntres til at erhverve sig en del af jorden. Det er indlysende, at De dermed mener, at staten, ligesom det nu forsøges i Irland, skal udkøbe store godsejere og partere jorden mellem mindre selvejere. Forudsat at dette virkelig kan gennemføres – endog i stor målestok – hvad vil da derved opnås ud over det at sætte en større privilegeret klasse i en mindres sted. Hvad vil dette gavne den endnu større klasse, der er tilbage: landarbejderne, arbejderne i byerne og storstædernes proletariat. Er det ikke sandt, som professor de Laveleye siger, at i sådanne lande som Belgien, hvor der findes en

småselvejerstand, bliver fæstere og lejere (thi der er endda fæstere og lejere) udpint på en endnu mere skånselsløs måde end i Irland. Er det ikke sandt, at i lande som Belgien er den simple arbejders kår endnu mere ussel end i Storbritannien, storgodsernes hjemland. Og dersom staten forsøger at opkøbe jord til små selvejere, vil virkningen da ikke blive – ligesom nu i Irland –, at jordpriserne drives i vejret, så at det bliver endnu vanskeligere for dem, der ikke begunstiges med lod i statens uddeling eller kommer bag efter, at få jord. – Hvorledes vil De endvidere efter den grundsætning, De udtaler, »at for staten er alles interesser lige, såvel højes som laves«, kunne stille retfærdskrav om hjælp fra staten til den mand, der ønsker at købe en stump jord, uden også at måtte kræve statshjælp til en anden, der ønsker at anskaffe sig et æsel, eller en tredje, der ønsker butik eller værktøj, kort sagt, statshjælp til enhver, der er i stand til at udnytte den eller mener han kan. Og ender De ikke således i kommunisme – ikke den kommunisme, der fandtes hos de første kristne og inden for munkeordenene, men en kommunisme, der bruger statens magtmidler til med vold at tage retmæssig ejendom fra dem, der har, og give den til dem, der ikke har. Thi staten har ingen lykkepung; staten kan ikke eftergøre miraklet med brødene og fiskene; alt, hvad staten kan give, må den tilegne sig ved anvendelse af én eller anden form af sin beskatningsmagt, og hvad enten den giver eller udlåner penge eller kredit, kan den intet give dem, der intet har, uden at tage fra dem, der har.

Men selv bortset fra dette vil enhver plan, der går ud på at udstykke jorden og samtidig opretholde den private jordejendomsret, være uden virkning. Når jorden behandles som privatejendom, kan småejendommene ikke bevares i et land med rask materiel udvikling og voksende rigdom. Vi ser et eksempel herpå i den økonomiske udvikling, der i gamle dage var hovedårsagen til, at det verdenserobrende Italien forvandlede fra et småbondeland til et storgodsejerland. Vi ser det samme i England, hvor for 200 år siden størsteparten af de engelske jordbrugere ejede den jord, de dyrkede, medens forholdet nu længe har været det, at de næsten alle er lejere og forpagtere. Og nu er tilmed de mægtige kræfter: dampen og elektriciteten kommet til og driver udviklingen videre i retning af koncentration. Det er i De Forenede Stater, at vi i videst mål kan se, hvorledes disse kræfter virker til at forandre et folk af selvejerbønder til et folk af forpagtere. Princippet er tydeligt og uimodståeligt: det materielle fremskridt forøger jordværdien, og hvor denne voksende værdi overlades til private

ejermænd, vil jorden glide ud af de fattiges eje over i de riges, ligesom diamanter, som fattigfolk finder, går over på rigmandshånd. – Hvad den britiske regering forsøger i Irland, er som at bygge snehytter i den arabiske ørken, at plante palmer i Labrador.

Der er én vej, og kun denne ene, ad hvilken man under en civilisation som vor kan sikre den arbejdende befolkning part i dens fædrelands jord. Det er den vej, vi foreslår: at tage jordejerrindtægten til samfundets brug.

Med hensyn til arbejderforeninger synes det, som foresvæver Deres Hellighed, at være dannelse og understøttelse af foreninger i smag med de katolske broderskaber og gensidige understøttelsesforeninger som Odd Fellow, der har opnået stor udbredelse i engelsktalende lande. Sådanne foreninger kan fremme broderskabsfølelsen, bringe folk i nærmere berøring med hinanden og sikre dem støtte ved sygdomstilfælde og dødsfald. Men hvis de ikke går videre, er de ude af stand til at indvirke på lønforholdene, selv indenfor medlemmernes egen kreds. Hvad de egentlige fagforeninger angår, er det vanskeligt at blive klog på Deres stilling, der dog måske nærmest kan betragtes som varm sympati under forudsætning af, at der ikke gås for vidt. Thi medens De protesterer mod strejker og dadler foreninger, der »gør, hvad de kan, for at tilegne sig det hele arbejdsområde og tvinge arbejderne til enten at slutte sig til dem eller sulte«; medens De misbilliger ethvert tryk på arbejdsgiverne og synes at tænke, at voldgift kunne træde i strejkernes sted, så bruger De dog udtryk og hævder grundsætninger, der går så vidt som nogen fagforeningsmand kan ønske, og ikke alene retfærdiggør strejker og boykot, men endog brugen af vold, hvor kun vold kan forslå. Thi De betegner arbejdernes utilstrækkelige løn som en virkning af rige arbejdsgiveres begærlighed. De hævder arbejdernes moralske ret til at fordrø arbejde til højere løn end den, andre frivilligt vil give, og De nægter folk at arbejde, for hvad løn de vil. Ja, De gør dette på en sådan måde, at mr. Stead i sit vidt udbredte tidsskrift *Review of Reviews* bifaldende kan erklære, at De betragter det at arbejde for lavere løn end den af fagforeningen bestemte som en forbrydelse.

For mennesker, der føler den bitre uret, og hvis fattigdom daglig spottes af prangende rigdom, har sådanne ord større mening, end De vist er klar over.

Når ilden bliver kold og isen varm, når hærene bortkaster deres bly og jern for at overøse hinanden med rosenblade, kan sådanne ar

bejderforeninger, som De tænker Dem, måske komme indenfor mulighedens grænse. Men ejheller før. Thi arbejderforeninger kan ikke drive lønnen i vejret uden ved magt. Det kan være blot en trussel om magtanvendelse, eller det kan være magt brugt til modstand eller angreb, men magt må der til. De må lægge tryk på arbejdsgiverne eller i alt fald have magt til at gøre det; de må gøre alt, hvad de kan, for at tilegne sig hele det arbejdsområde, de søger at omspænde, og tvinge arbejderne til enten at slutte sig til dem eller sulte. De, der fabler om arbejderforeninger, der søger at hæve arbejdslønnen alene ved moralske overtalelser, er som de, der beretter om tigre, der lever af appelsiner.

Masserne er i vore dage i samme stilling som mænd, der er sammenstuvet i en sal, hvor indgangen er åben, og flere og flere trænger på, men hvor udgangsdørene er lukkede. Dersom det forbydes dem at ophæve trængselen ved at åbne disse døre, hvis lås og slå er den private jordejendomsret, kan de kun bøde på det tryk, de selv lider under, ved at tvinge andre tilbage; og de svageste bliver da sat til vægs. Dette er arbejderforbundenes og fagforeningernes metode; ja, selv de venligt blide foreninger, De anbefaler, ville i deres bestræbelser for at finde pladser til deres egne medlemmer nødvendigvis komme til at skyde andre til side.

Thi selv den godgørenhed, der – da den ser det uheldige ved at hjælpe arbejderne med almisser – søger at hjælpe folk til selvhjælp ved at finde arbejde for dem, selv den må gå angrebsvis til værks i den bitre kamp, som den private jordejendomsret medfører, og idet den hjælper én flok, skader den andre. Vi ser derfor, hvorledes velgørenhedsforeninger, for ikke at udsætte sig for de bitre bebrejdelser over, at de tager arbejdet fra andre og driver deres arbejds løn ned, tvinges til at finde på beskæftigelse for dem, de giver arbejde, der er i smag med at grave huller i jorden og fylde dem igen. Vore amerikanske velgørenhedsforeninger føler denne vanskelighed; general Booth støder på den i England, og de katolske foreninger, Deres Hellighed anbefaler, vil møde den, når de bliver dannet.

De kender og beundrer sikkert den fyrstelige gavmildhed, som baron Hirsch udviser mod sine nødlidende trosfæller. Men just som jeg nedskriver dette, bringer New-yorkerbladene referat fra et masse møde, afholdt her i byen, hvor nogle jødiske fagforeninger i de stærkeste udtryk protesterer mod den arbejdsløshed og nedgang i lønnen, som bevirkes ved baron Hirsch's gavmildhed, idet han har ført mange af

deres landsmænd herover og lært dem at arbejde. Den resolution, som enstemmigt blev vedtaget på dette møde, ender således: »Vi kræver nu af baron Hirsch, at han lader os være fri for sit »velgørenhedsværk« og tager sine millioner tilbage, som i stedet for at være til velsignelse har vist sig som en forbandelse og en kilde til elendighed.«

Dette viser imidlertid ikke, at medlemmerne af disse arbejderforbund – der selv er indvandrere af samme klasse som dem, baron Hirsch søger at hjælpe (thi herovre taber de deres særpræg i løbet af et slægtled) – er en smule mere snæverhjernede end andre mennesker.

Arbejderforbund af fagforeningsnatur er nødvendigvis selviske. Ifølge deres natur må de kæmpe for sig selv uden hensyn til, hvem de skader. De ser bort fra – og må se bort fra – Kristi ord, at vi bør handle mod andre, som vi ønsker, de skal handle mod os: Den lære, som al ægte socialøkonomisk videnskab viser, er den eneste vej til underklassens fulde frigørelse. Sådanne forbund må gøre, hvad de kan, for at udsulte de arbejdere, der ikke vil slutte sig til dem; de må ved alle midler, der står til deres rådighed, tvinge enhver undviger, enhver, der vil arbejde for underløn, tilbage i rækkerne, ligesom soldaten i krigen må nedskyde sin moders søn, dersom han står i modstanderens rækker. Og hvem er denne undviger, dette sorte får? En medskabning, der søger arbejde, en medskabning, der efter al sandsynlighed er endnu mere fortrykt og forsulten end de, der så bittert forbander ham, og ofte tilmed har hustru og børns udhungrede, bedende ansigter bag sig.

Og hvad opnår så disse fagforeninger – hvor de overhovedet opnår noget – andet end at båndlægge den naturlige ret, skabe arbejdsringe, forøge de privilegerede klasser med endnu en til en vis grad privilegeret klasse og at trykke de svagere endnu tættere til vægs?

Jeg taler uden forudfattet modvilje om fagforeningerne, som jeg i mange år var aktivt medlem af. Og når jeg viser Deres Hellighed, at deres grundprincip er selvisk og ude af stand til at fremkalde stor og varig gavn, og at deres fremgangsmåde krænker den naturlige ret og foranlediger undertrykkelse og uret, siger jeg kun, hvad jeg atter og atter, både med mund og pen, har sagt til arbejderne selv. Ejheller kan der være uenighed om sandheden deraf. De intelligente fagforeningsmedlemmer ved det, og de mindre klarttænkende føler det vagt. Og selv de blandt de rige og velstående, der prædiker fagfor

eningsevangeliet for arbejderne – som for at afværge deres krav på deres naturlige ret må nødvendigvis indrømme det.

Deres Hellighed vil erindre den store havnearbejderstrejke i London for to år siden, som iblandt de indflydelsesrige mænd, der ydede den deres moralske støtte, kunne tælle den kirkefyrste, som vi engelsktalende folk sætter højere og har mere kær end nogen anden prælat, siden Thomas Becket's blod farvede Canterburys alter.— I et skrift, der kaldes »havnearbejderstrejkens historie«, hvori fagforeningsdannelse fremhæves som midlet til arbejderspørgsmålets løsning, læses følgende: »Dersom overenskomsten vedbliver at gælde, vil havnearbejdet blive bedre betalt og udført under bedre vilkår end nogensinde før. Dette vil være en ubetinget fordel for dem, som kommer til at nyde godt deraf. Men på den anden side vil deraf også utvivlsomt følge, at det i fremtiden vil blive endnu vanskeligere for arbejdssøgende at få arbejde i havnen. For den lavere klasse af daglejere vil stillingen blive endnu vanskeligere end før, alt som de bedre arbejdere sikrer sig fastere arbejde. Virkningen af havnearbejdernes organisation – som, af alle andre arbejderklassers – vil blive den, at det underste lag skydes udenfor. Alle de, der før har levet af tilfældigt arbejde, alle skibbrudne eksistenser, alle de, som mr. Charles Booth henregner til underklassen, vil ikke vinde ved fordringen, men vil snarere finde endnu en udvej spærret – tit den sidste udvej til arbejde.

Det være langt fra mig at ønske, at Deres Hellighed skulle gå med til den farisæiske fordømmelse af fagforeningerne, der er så almindelig blandt dem, der medens de er raske nok til at påtale den uret, fagforeningerne begår ved at fornægte andre den lige ret til arbejde, selv støtter og opretholder den langt større grunduret, at alles lige ret fornægtes til jorden, den naturlige basis og grundbetingelse for alt arbejde. Hvad jeg ønsker at påpege er kun, at fagforeningsvæsenet – om det end delvis kan bringe lindring ikke giver nogen virkelig bod for ondet; at det ikke er af en sådan etisk karakter, at det berettiger en mand i Deres Helligheds stilling til at anbefale det som et virkeligt gode. Og dog, hvad bedre kan De gøre, så længe De bliver ved at holde på den private jordejendomsret!

V

I begyndelsen af Deres hyrdebrev erklærer De, at Deres apostoliske embedsansvar tvinger Dem til at undersøge arbejderspørgsmålet »udførligt og grundigt, for at ingen misforståelse skal indsnige sig med hensyn til de grundprincipper, som i sandhedens og retfærdighedens navn må fordres fulgt for at få det løst«. Men, blindet som De er af en vrangforestilling, kan De ikke engang se de enkleste grundsandheder.

De går ud fra, at arbejderspørgsmålet er et spørgsmål mellem lønarbejderne og deres arbejdsgivere. Men lønarbejde er hverken den oprindelige eller den eneste form for arbejde. Det oprindelige er, at menneskene arbejder på egen hånd, uden nogen arbejdsgivers mellemkomst. Og den oprindelige kilde til arbejds løn er arbejdets frugt; den mand, der arbejder for sig selv og lever af, hvad han selv frembringer, har sin arbejds løn i sit arbejdes frugt. Er ikke fiskere, droskokuske, arbejdende bønder, småhandlende – kort sagt alle de mange, der tjener deres løn direkte ved salg af deres tjenester eller produkter uden nogen arbejdsgivers mellemkomst – lige så vel arbejdere som de, der arbejder for løn hos en arbejdsgiver. I Deres overvejelser over, hvad der kan gøres, synes De ikke at ofre dem en tanke. Og dog er i virkeligheden de arbejdere, der arbejder for sig selv, dem, der først må tages i betragtning, eftersom hvad folk vil nøjes med i løn hos en arbejdsgiver, åbenbart afhænger af, hvad de kan tjene ved at arbejde på egen hånd.

De går uden videre ud fra, at alle arbejdsgivere er rige og kunne hæve lønnen meget betydeligt, om de blot ikke var så begærlige. Men er det ikke en kendsgerning, at det store flertal af arbejdsgiverne i virkeligheden er lige så fuldt under konkurrencens tryk som arbejderne, så mange af dem står på fallittens rand? Sådanne arbejdsgivere kunne umuligt øge den løn, de betaler, hvor gerne de end ville, med mindre alle andre blev tvunget til at gøre det samme.

De går ud fra, at der naturnødvendigt er to klasser mennesker: de rige og de fattige, og at arbejderne naturligt tilhører den sidste klasse.

Det er sandt, hvad De siger, at der er forskel på evner, sundhed og styrke, og at dette kan forårsage forskel i kår. Det er imidlertid ikke sådanne forskelligheder, der skiller mennesker i rige og fattige. Ingen steder samsvarer forskellen i rigdommen med forskellen i henseende til individuelle evner og kræfter. Den virkelige forskel mellem rig og fattig er forskellen mellem dem, der sidder ved bommen, og dem, der

betaler bompengene; mellem dem, der modtager tribut, og dem, der må yde den.

På hvilken måde retfærdiggør naturen sådan forskel? Blandt de talløse former i den levende natur finder vi nogle arter, der tydeligt nok er bestemt til at leve som snyltere på andre arter. Men sådanne forhold er altid tydeligt udtalt igennem forskelligheder i organernes form og størrelse. Mennesket har fået herredømme over alt andet levende på jorden; men er ikke dette forhold tydeligt præget endog i det ydre. De amerikanere, der forsvarede slaveriet, plejede at gøre gældende, at negrenes sorte hud og uldne hår viste, at det var naturens mening, at de sorte skulle tjene de hvide; men De går videre endnu: Den forskel, som De uden videre anser for at være naturlig er mellem mennesker af samme race. Hvad forskel er der fra naturens hånd til at vise, at én skal leve i ørkesløshed og dog blive rig, medens den anden skal slide og dog forblive fattig. Kan selv Deres klogeste anatomer udpege nogen bygningsforskel mellem en 500-millionær og en mand, der med kyshånd tager mod et par kroner om dagen? Er det da ikke klart, at Gud på ingen måde giver sin støtte til det skel mellem rig og fattig, der findes i vore dage, og kun tillader det på samme måde, som han, da han har givet os fri vilje, tillader menneskene at vælge mellem godt og ondt og at undgå himmerig, om de foretrækker helvede. Thi er det ikke klart, at skellet mellem en rigmandsklasse og en fattigmandsklasse altid er en frugt af vold og bedrag og altid står i strid med moralloven, idet det i virkeligheden er et skel mellem dem, der bliver plyndret, og dem der får del i rovet, mellem dem, der er udelukket fra Guds rigdomsgave, og dem, der har råderet over, hvad Gud har skabt for alle. Viste ikke Kristus i alle sine udtalelser og lignelser, at det dybe skel mellem rige og fattige er i strid med Guds lov? Ville han have fordømt de rige så skarpt, som han gjorde, om ikke denne klasseforskel hvilede på uret og stred mod Guds vilje.

Deres Hellighed lader os forstå, at Kristus ved at være tømmermandssøn og ved selv at arbejde som tømrer blot viste os, »at der ikke er nogen skam ved at tjene sit brød ved arbejde«. En sådan opfattelse synes os flad og uden blik for den rette betydning. Det er ikke stort bedre end at sige, at han ved ikke at stjæle viste os at ærlighed ikke er nogen skam. Dersom De vil overveje, hvor sandt det i det og store og hele er, at menneskene falder i tre klasser: arbejdere, tiggere og tyve, da vil De se, at det var en moralsk umulighed for Kristus i sit jordeliv at være noget som helst andet end arbejdsmand, da han, der

kom for at opfylde loven såvel i gerning som i ord, måtte lyde Guds arbejdslov.

Hvor fuldt og skønt belyser ikke Kristi liv på jorden denne lov. Han begyndte som et lille barn på samme vis som enhver anden og modtog kærligt, hvad der efter naturens love gives med glæde: det livsophold, som det ene slægtled skylder det næste og må arbejde for at tilvejebringe. Da han var kommet til skelsår og alder, tjente han selv sit brød som jævn arbejder, ligesom størsteparten af menneskeheden gør og må gøre. Og da han siden trådte ind i en højere virksomhed – den allerhøjeste –, tjente han sit livsophold ved sin åndelige lærergerning og modtog som materiel løn sine taknemmelige tilhøreres gave og afviste ikke Marias kostelige salve. Og da han udvalgte sine disciple, tog han dem ikke blandt godsejere og andre privilegerede, der lever af andres arbejde, men blandt jævne arbejdsmænd. Og siden, da han pålagde dem uden nedladdenhed eller skam at modtage frivillige gaver som løn for dette arbejde, idet han sagde dem, at »arbejderen er sin løn værd«, hvorved han viste dem – hvad også vi hævder, at ikke blot, hvad man kalder legemligt arbejde er arbejde, men at enhver, der hjælper til at øge livets materielle eller åndelige fylde, er en arbejder².

Når De uden videre tager det for naturens orden, at arbejderne har fattigmandskår, overser De den kendsgerning, at arbejdet er rigdommens frembringer, og kaster skylden for den uret, der i virkeligheden skyldes menneskenes formastelige brud på Skaberens vise bud, over på hans naturlove. Selv hvor værkfliden endnu står på sit laveste trin, er det muligt for alle at tjene deres livsophold, om blot retfærd står for styret. I vor tid med dens talløse hjælpekluder burde der kunne tjenes langt mere. Det er derfor egentlig galt, når de siger, at fattigdom ingen skam er. Thi fattigdom burde være en skam. Under retfærdige samfundsforhold ville den være et tegn på dovenskab eller ligegyldighed, med mindre den skyldtes uundgåelige ulykker eller religiøse bevæggrunde.

Deres helligheds medfølelse synes udelukkende at gælde de fattige, arbejderne. Er dette ret? Er ikke de rige, dagdriverne, også at beklage? Efter evangeliets ord er det snarere de rige end de fattige, man bør beklage; thi der er al sandsynlighed for, at de vil komme til at dele skæbne med den rige mand. Og for enhver, der tror på et liv efter dette, må forestillingen om ham, der vågner op og ser, at hans kære millioner ikke har fulgt ham, synes ynkværdig.

Men selv i dette liv: hvor er dog de rige i sandhed at beklage. Det er ikke rigdommen i og for sig, den rådighed, den giver os over det materielle, der er uheldsvanger. Det ulykkelige er at besidde rigdom, medens andre knuges af fattigdom, at være hævet over berøring med menneskehedens liv, skilt fra dens arbejde og kamp, dens håb og frygt og fremfor alt fra den kærlighed, der forsøder tilværelsen, den venlige medfølelse og de højmodige handlinger, der styrker vor tiltro til vore medmennesker og vor lid til Gud. Hvor får dog ikke den rige den menneskelige naturs lave sider at se. Han er omgivet af smigrere og spytstikkere og finder villige hjælpere til alle sine slette tilbøjeligheds tilfredsstillelse; han må stadig være på sin post overfor svindlere og bedragerere og må ofte nære mistanke om, at simple bagtanker skjuler sig bag venlige ord og handlinger. Prøver han at øve godgørenhed, overhænges han med skamløst tiggeri og underfundig påtrængenhed; ja, ofte kølnes endog den varme familiefølelse, og hans død imødeses med slet dulgt glæde over den ventende arv. Fattigdommens værste forbandelse er ikke de materielle savn, men den åndelige forkrøbling, den forårsager; og det samme gælder om end på anden vis, den ufortjente overflod, der forkrøbler det ædleste i mennesket.

Guds bud lader sig ikke ustraffet omgå: er det Guds bud, at menneskene skal tjene deres brød ved arbejde, så må det svie til de ørkesløse rige. Og det gør det også. Hvor inderlig tomt er ikke det liv, der går op i nydelser; hvilke hæslige laster trives der ikke i en klasse, der – overdynges med rigdom – er omgivet af fattigdom på alle sider. Se den pessimisme, som flourerer blandt de rige, – som lukker Gud ude, som foragter menneskene og betragter livet som et onde, som frygter døden men alligevel længes efter udslettelse.

Da Kristus bød den unge mand, der søgte ham, at sælge alt, hvad han ejede, og give det til de fattige, tænkte han ikke på de fattige, men på den unge mand. Og jeg tvivler ikke på, at der blandt de rige – særlig blandt dem, der selv har sammenskrabet deres formue er mange, der i alt fald til tider føler rigdommens tomhed og frygter de farer og fristelser, som den vil volde deres børn. Men vanens stærke magt, hovmod, den parring, som det er blevet for dem at sidde med trumferne i spillet, familiens forventningskrav tillige med de virkelige vanskeligheder, de møder, om de ønsker at gøre gavn med deres rigdomme, tøjrer dem til deres byrde som et udslidt æsel til sin oppakning, til de styrter på randen af den kløft, der begrænser deres liv.

Mennesker, der er sikre på at kunne få føde, når de trænger dertil, spiser kun, når de er sultne. Men for de spredte stammer, der lever på grænsen af klodens beboelige egne, er livet enten hungersnød eller et ædegilde. Sulte som de må i dagevis, drives de af hungeren til at sluge i sig som kæmpeslanger, når de endelig har haft held med sig på jagten. Og på lignende måde er det frygten for at komme til at mangle, der driver menneskene til at skrabe rigdomme sammen og gør den rige beundret og misundt – og elendig. Som utilbørlig rigdom og uhyggelig fattigdom er hinandens følgesvende, således er rigdommens sjælefordærvende virkninger kun som en anden udgave af den fornedrelse og brutalitet, som fattigdommen afføder. Ondets virkelige rod er den uretfærdighed, der forårsager såvel den unaturlige rigdom som den unaturlige fattigdom.

Men denne uretfærdighed kan ikke uden videre lægges enkeltmand eller enkelte klasser til last. Den private jordejendomsret er en samfundsulykke, som alle lider under, og som særlig de overvættede rige og de overmåde fattige er genstand for, hver på sin vis. For os, som har fået blik herfor, synes det ukærligt at tale om de rige, som om de personligt var ansvarlige for de fattiges lidelser. Og dog gør De det, samtidig med at De holder på, at årsagen til den uhyrlige rigdom og den fornedrende fattigdom ikke bør røres. Samfundet er som en mand, der har en farlig og styg gevækst. En læge ønsker lempe­ligt, men fast at fjerne den, en anden holder derimod på, at den ikke skal røres, men søger samtidig at lægge det stakkels menneske for had og spot. Hvem af de to har ret?

Ved vort arbejde for at genindsætte alle mennesker i deres lige og naturlige ret søger vi ikke at gavne nogen særlig klasse, men alle. Thi såvel vor tro som de kendsgerninger, vi har for øje, viser os, at uret­færd ikke kan gavne nogen, medens retfærd er til alles gavn.

Ejheller tilstræber vi nogen »meningsløs og latterlig lighed«. Vi indser, som De, at der altid må være forskelligheder og ulighed. For så vidt disse uligheder ikke krænker moralloven, ikke gør vold på budet: Du må ikke stjæle, har vi intet at indvende. Vi søger ikke at forbedre Guds værk, vi søger blot at gøre hans vilje. Den lighed, vi arbejder for, er ikke lighed i rigdom, men lighed i ret og adgang, den lighed, som både fornuft og religion kræver: alle børnenes lige brugs­ret til arven fra Vor Fader, som er i Himmelen.

Og medens vi til samfundets brug ville tage, hvad vi tydeligt ser er den store fond, der efter den guddommelige orden er bestemt for

samfundet, ville vi ikke lægge selv den ubetydeligste skat på rigdomsbesidderne, hvor rige de end monne være. Ikke blot betragter vi alle sådanne skatter som indgreb i ejendomsretten, men vi indser, at i kraft af det skønne sammenspil mellem Skaberens økonomiske love er det umuligt for nogen på ærlig måde at skaffe sig selv rigdom uden samtidig at øge hele verdens rigdom.

Når man stadig forsvaret et uretfærdigt forhold og nægter at afskaffe det, indvikles man uundgåeligt i ny uret. De, som forsvaret den private jordejendomsret og dermed fornægter den første og vigtigste af alle menneskerettigheder: den lige ret til livets materielle basis, tvinges ind i én af to anskuelser. Enten må de, med den, hvis evangelium er »fanden tage den bageste«, nægte den lige ret til livet og ved hjælp af en teori i smag med den, som den engelske præst Malthus har lagt navn til, søge at påvise, at naturen (de drister sig ikke til at sige Gud) sætter flere mennesker ind i verden, end der er brug for; eller også må de, som socialisterne, hævde som noget retmæssigt, hvad der i virkeligheden er overgreb.

Deres hellighed afgiver selv et eksempel herpå. De fornægter den lige ret til livets materielle grundlag, og da De dog tydeligt føler, at alle har ret til at leve, hævder De det som en ret for arbejderne at kræve beskæftigelse hos arbejdsgiverne til en vis, ikke nærmere bestemt løn. – Der gives intet sådant retskrav. Ingen har ret til at forlange beskæftigelse hos andre, at forlange højere løn, end andre er villige til at give, eller på nogen vis at lægge tryk på andre for at få dem til mod deres vilje at øge lønnen. Sådanne fordringer fra arbejdernes side ville være lige så moralsk uforsvarlige, som det ville være, om arbejdsgiverne ville kræve, at arbejderne skulle tvinges til at arbejde for dem mod deres vilje og for lavere løn, end de godvilligt ville nøjes med. Når sådanne fordringer fra arbejdervenlig side kan synes berettigede, ligger det i, at arbejdernes virkelige naturret fornægtes. Og fordringer af den art vil ved nærmere undersøgelse altid ses kun at hvile på den selvopholdelsesdrift, der under nødsforhold bryder alle love og gør selv rov og helligbrøde tilgivelige.

En flygtende slave med forfølgernes blodhunde i hælene på sig ville man åbenbart ikke kunne bebrejde noget i den kristne morals navn, om han tog den første den bedste hest, han traf på, selv om han for at få den måtte slå dens rytter til jorden. Men derfor kan hestetyveri dog ikke kaldes en forsvarlig måde at rejse på til daglig brug.

Da Kristi disciple var hungrede på sabbatten, tillod han dem at plukke korn. Men derved fornægtede han ikke, at hviledagen bør helligholdes og ikke under sædvanlige forhold bruges til kornhøst.

Han regnede ikke David det til last, at han – under hungerens tryk – begik, hvad der under almindelige forhold ville være helligbrøde: at tage skuebrødene fra templet. Men hermed udtalte han dog ikke, at tempelrov var en sømmelig levevej.

I Deres budskab anbefaler De imidlertid at anvende på livets dagligdags forhold en grundsætning, som det kun er tilgiveligt at handle efter under ekstraordinære forhold. Det er ved Deres fornægtelse af de virkelige rettigheder, at De drives til at hævde de falske. Den naturlige ret, som ethvert menneske har, er ikke at kunne forlange beskæftigelse eller løn af andre, men ret til at beskæftige sig selv: at bruge sin arbejdskraft til at frembringe rigdomme fra det udtømmelige forrådskammer, jorden, som Skaberens har givet os alle. Var dette forrådskammer åbent – som vi ville åbne det – ville den naturlige efterspørgsel efter arbejdskraft holde trit med udbuddet. Den mand, der solgte sin arbejdskraft, og den, der købte den, ville da blive fri byttehandlende til gensidig fordel, og enhver grund til tvist mellem arbejder og driftsherre ville da være forsvundet. Thi idet det da ville stå enhver frit at beskæftige sig selv, ville det ikke længere synes en gunstbevisning at få arbejde, og da ingen, alt i alt, ville arbejde for mindre, end han kunne tjene ved at arbejde for sig selv, ville lønnen nødvendigvis hæve sig til sin fulde højde, og forholdet mellem arbejder og driftsherre afpasses efter gensidig interesse.

Og dette er den eneste vej, ad hvilken dette forhold kan afpasses tilfredsstillende.

Deres Hellighed synes at gå ud fra, at der er en vis retmæssig arbejds løn, som arbejdsgiverne burde være villige til at betale og arbejderne tilfredse med at modtage, og De synes at forestille dem, at når blot denne normalløn blev opnået, ville al splid ophøre. Ved denne arbejds løns højde forstår De tydelig nok netop så meget, at arbejderen kan have nok til et tarveligt livsophold og til ved hårdt slid og streng sparsommelighed at kunne lægge lidt til side.

Men hvorledes kan vel arbejds lønnens retmæssige højde afgøres uden ved tilbud og efterspørgsel på torvet på samme måde som prisen på korn, skibe og malerier bliver fastslået. Og ville ikke vilkårlige bestemmelser lige så vel i det ene som i det andet tilfælde hindre det fri sammenspil, der bedre end noget andet ordner forholdet mel

lem de forskellige virksomheder. Hvorfor skulle vel arbejdskøbere – frem for varekøbere – tvinges til at betale højere priser, end de er nødt til på det åbne marked? Eller hvorfor skulle arbejdssælgerne tvinges til at nøjes med mindre, end de kan opnå i det frie marked? Hvorfor skulle vel arbejderne lade sig nøje med tarvelige kår, da dog verden er så rig! Hvorfor skulle de være tilfredse med et liv i slid og slæb, når verden dog er så skøn? Hvorfor skulle de ikke også nære ønsker om at tilfredsstille højere livskrav og finere smag? Af hvilken grund skulle vel de stedse lade sig nøje med at rejse på mellemdæk, da andre dog finder kahytspladsen hyggeligere? Det vil De sikkert heller ikke? Gæringen i vor tid er ikke alene fremkaldt derved, at arbejderne finder det strengere at skulle leve på de vilkår, der hidtil har været deres lod; den skyldes også, og måske fuldt så meget, den voksende trang til bedre og hyggeligere kår, som vokser frem hos dem, hvis stilling alt er blevet noget bedre. Disse voksende krav vil vedblive at stige. Thi arbejderne er mennesker, og mennesket er det utilfredse væsen. Det er ikke en okse, om hvilken man kan sige: Så meget græs, foder og vand og lidt salt, så er du tilfreds. Tværtimod, jo mere mennesket får, des mere kræver det: når det har opnået at have føde, ønsker det bedre føde; når det har fået sig en hytte, ønsker det et hus; når dets materielle fornødenheder er nogenlunde tilfredsstillende, vagner de åndelige.

Denne hvileløse utilfredshed ligger i menneskets natur, den ædleste art af natur, der hæver os så uendelig over dyrene og viser, at vi virkelig er skabt i Guds billede. Den tør ikke stækkes eller tøjres, thi den er drivkraften i alt fremskridt. Det er den, som har hvælvet St. Peters kuppel og fremtryllet strålende madonnahoveder på det døde lærred; det er den, der har vejret solen og analyseret stjernerne og åbnet blad for blad i skaberværkets underfulde bog! Den er det, der har indsnævret Atlanterhavet til et færgested og tøjlet lynet til at være vor budbringer til de fjerneste lande; den er det, der åbner os udsigt til muligheder, ved siden af hvilke alt, hvad vor tids civilisation har virkeliggjort, blegner. Ej heller kan da denne menneskets natur kues uden ved at brutalisere og fornedre menneskene, ved at gøre Europa til et stykke Asien.

Derfor er og bliver det en umulighed vilkårligt at fastsætte arbejdslojnnens retmæssige højde. Den eneste virkelig retfærdige grænse for dens højde er, hvad der kan tjenes, når alle bånd på arbejdet er fjernede og lige adgang til naturens rigdomskilder sikret; intet mindre

kan standse arbejdernes krav. Langt fra at gøre arbejderne mere veltilfredse ved at bedre deres kår en lille smule, gør man dem netop derved mere utilfredse.

Ejheller er det retfærdighed, De kræver, når De vil have arbejdsgiverne til at lønne deres arbejdere bedre, end de er nødt til – give dem mere, end de kunne få andre til at gøre arbejdet for – det er godgørenhed. Thi den merløn, som den rige arbejdsgiver således giver, er ikke i virkeligheden løn, men almisse.

Under min omtale af de praktiske forholdsregler til forbedring af arbejdernes stilling, som Deres Hellighed foreslår, har jeg endnu ikke berørt, hvad De lægger megen vægt på: godgørenheden. Men godgørenheden er intet middel mod fattigdommen, og ingen betragter den i virkeligheden som sådan. Dersom man ved almisseuddeling kunne udrydde fattigdommen, var der ingen fattigdom i kristenheden. Barmhjertighedsgerninger er i sandhed en ædel og skøn dåd, som Gud og mennesker må glædes ved. Men barmhjertigheden må hvile på retfærdighed; den kan ikke træde i dens sted.

Det forkerte ved arbejdets stilling overalt i kristenheden er, at arbejderne udplyndres. Og så længe De søger at forsvare denne udplyndrings fortsættelse, er det omsonst at anbefale godgørenhed.

Alt, hvad godgørenheden kan udrette, hvor uretten hersker, er hist og her i nogen grad at lindre urettens sår. Læge dem kan den ikke. Ja, selv det lidet, den kan gøre for at mildne urettens virkninger, er ikke uden dårlige sider. Thi hvor grundvolden er skæv, gør tilbygningerne ofte forholdet værre. Således er ædruelighed og flid vel en dyd, men en ædruelig og flittig tyv er blot så meget desto farligere. Og ligeledes er tålmod en dyd, men tålmod overfor uretten tjener til dens beskyttelse. Det er også i og for sig godt at søge kundskab og oplysning, men det slette menneske bliver derved kun bedre rustet til at gøre ondt. Djævle forestiller vi os altid kloge nok.

Og på lignende vis kommer også den forvrængede godgørenhed, der tilsidesætter og fornægter retfærdigheden, til at volde fortræd. På den ene side demoraliserer den sine almissemodtagere, idet den krænker menneskeværdigheden og forvandler folk, der til at blive selvhjulpne og selvagtende borgere kun behøver at få, hvad Gud har tiltænkt dem, til tiggere og fattighuslemmer. Og på den anden side virker den som en samvittighedens sovepude for den, der lever af næstens udplyndring, og opklækker den moralske forblindelse og det åndelige hovmod, som Kristus åbenbart tænkte på, da han sagde, at

det var lettere for en kamel at gå igennem et nåleøje end for en rig at komme i himmerig. Thi den forleder mennesker, der er dybt indlevende i uretfærdigheden og bruger deres indflydelse og penge til dens støtte, til at tro, at de ved at give almisser gør mere, end hvad der er deres pligt mod menneskene, og fortjener at blive særlig betænkt af Gud og til halvt om halvt at tilskrive deres egen godhed æren for, hvad der i virkeligheden skyldes Guds. Thi hvem er, ret betænkt, den alforsynende? Hvem er det, der, som De siger, »skylder mennesket et uudtømmeligt forråds-kammer, det, vi ene finder i jordens uudtømmelige frugtbarhed?« Er det ikke Gud? Og når derfor mennesker, der er berøvet Guds rige gaver, gøres afhængige af deres medskabningers gunst og gave, sættes da ikke på en måde disse i Guds sted, så de kan tilregne sig selv den fortjeneste at have opfyldt de forpligtelser, som ifølge Deres egne udtalelser påhviler Gud?

Men værre end alt andet er dog måske den måde, hvorpå der ved denne sætten ubestemte opfordringer til godgørenhed i retfærdighedens klare fordringers sted åbnes en nem vej for kristendommens offentlige forkyndere indenfor alle kirkens afskygninger til at holde gode miner med mammon, medens de søger at overbevise sig selv om, at de tjener Gud. Havde ikke den engelske gejstlighed – for ikke at gå længere efter et eksempel på forhold, som kristenhedens hele historie fra Konstantins dage bærer vidnesbyrd om – ladet prædikener om godgørenhed træde i stedet for forkyndelse af retfærdighed, ville Tudor'ernes tyranni aldrig være opstået, og kirkens spaltning være undgået. Havde Frankrigs præsteskab aldrig sat godgørenhed i retfærds sted, ville det gamle styres umenneskelige misgerninger aldrig have avlet den store revolution. Og om mit eget land må det siges, at såfremt de, der skulle have prædikeret retfærdighed, ikke havde slået sig til tåls med at prædike barmhjertighed, ville neger-slaveriet aldrig have krævet borgerkrigens brændoffer. Nej, Deres Hellighed, som dådløs tro er død, som menneskene ikke kan give Gud, hvad Guds er, alt imens de glat væk nægter næsten de rettigheder, Gud har givet, således kan barmhjertighed, der ikke bæres af retfærd, intet udrette til løsning af det stående arbejdsspørgsmål. Om så de rige »ville give alt deres gods til de fattiges underhold og give deres legemer til ilden«, ville fattigdommen vedvare, så længe den private jordejendomsret blev håndhævet.

Hvorledes ville det vel gå den rigmand, der oprigtig ønskede at anvende sine rigdomme til forbedring af arbejdets kår? Hvad kan han

gøre? Skal han give sin rigdom til de trængende, men ikke bedre den almindelige stilling. Og tilmed kan han kun gøre godt på denne vis med stadig udsigt til at gøre skade.

Skal han da bygge kirker? I kirkemurenes skygge skyder fattigdommens elendighed frem med al den last, den avler.

Skal han oprette skoler og tekniske læreanstalter? Undtagen for så vidt den øgede oplysning kan hjælpe folk til at indse den private jordejendomsrets fordærvelighed, kan den intet gøre til at forbedre den simple arbejders kår, thi alt som oplysningen spredes, synker den ekstra løn, man kan erhverve sig i kraft af den højere uddannelse.

Eller skal han bygge hospitaler? Står det ikke allerede nu for arbejderne, som om der var for mange, der søger arbejde, så at alt, hvad der redder og forlænger livet, må øge trykket.

Eller opføre forbedrede arbejderboliger? Med mindre han derved driver huslejen ned, fordriver han bare proletariatet, som han agtede at hjælpe, fra de nedrevne rønner til nogle endnu værre; og driver han den ned, hidlokker han flere, der søger arbejde, og bidrager således til at drive lønnen ned.

Eller om han opretter laboratorier, videnskabelige forsøgsstationer og lignende. Derved vil han kun fremme opfindelse og opdagelser; just de kræfter, der, når de, som nu, virker i et samfund, der er grundet på den private jordejendomsret, knuser arbejderne, som kornet knuses mellem løberen og den faste møllesten i kværnen.

Eller lad os tænke, at han søger at fremme udvandring fra steder, hvor lønnen er lav, til steder, hvor den er noget højere. Gør han det, vil endog de, han først hjælper til at udvandre, snart vende sig imod ham med krav om at holde op dermed, da de nyankomne driver lønnen ned.

Hvad heller om han søger at gavne ved at give den jord bort, han muligvis besidder, eller ved at udleje den for en urimelig lav pris. Han vil derved simpelthen skabe nye jordejere eller halvvejs jordejere: han kan ad den vej berige enkelte, men ikke forbedre arbejdets almindelige kår.

Eller om han i stil med oldtidens patriotiske borgere ville anvende sine rigdomme til at forskønne sin fødeby. Lad ham udvide snævre gader, udlægge parker, kort sagt, på hvilken måde han kan tænke sig at gøre sin fødeby tiltrækkende og skøn – og hvad vil følgen blive? Vil det ikke nødvendigvis gå således, at de, der har beslaglagt Guds gave til os alle, også vil tilegne sig hans? Vil ikke følgen blive, at

jordværdien vil stige, så at værdien af hans værk indkasseres af jordejerne som en tillægsgevinst? Ja, endog den blotte meddelelse om, at han agter at gøre noget sådant, vil fremkalde spekulationer og drive jordprisen op i rivende fart.

Hvad kan da den rige gøre for at bedre arbejdets kår? Han kan intet som helst gøre, uden af al kraft at kæmpe med i striden mod den grundlæggende uret, der berøver menneskene deres fødselsret. Guds retfærdighed spotter alle menneskets forsøg på at sætte noget andet i dens sted.

Når jeg under omtalen af de praktiske forholdsregler, Deres Helighed foreslår, ikke har dvælet ved de moralforskrifter, Deres budskab indeholder, er det ikke, fordi vi anser moralen for at være upraktisk. Tværtimod står det således for os, at just retfærd er den bedste praktiske rettesnor, og at spørgsmålet: hvad er klogt? altid roligt kan underordnes spørgsmålet: hvad er ret? Men i Deres budskab berøver De udtrykkelig de moralsandheder, De fremfører, al virkelig betydning for arbejderspørgsmålets løsning, ligesom det amerikanske folk ved at lovliggøre negerslaveriet praktisk talt tog livet af den uafhængighedserklæring, de betragter som deres grundlov og havde for skik højtidelig at oplæse ved den årlig nationalfest. I denne erklæring står: »Vi anser det for selvindlysende sandheder, at alle mennesker er skabt lige og har fra Skaberens hånd modtaget visse ukrænkelige rettigheder, hvortil hører: liv, frihed og adgang til at søge lykken.« Men hvad vægt havde sådanne sandheder i deres mund, der hævdede, at et menneske var et andet menneskes retmæssige ejendom, når det var købt og betalt, og at enhver, der hjalp ham til at flygte eller blot så meget som gav den flygtende et glas vand i Guds navn, var at regne for en hæler, der burde straffes.

Tænk nærmere over den morallære, der doceres i Deres skrivelse:

De siger os, at Gud skylder mennesket et udtømmeligt forråds-kammer: jorden og dens rigdomme. Og dog støtter De et system, der nægter menneskehedens store flertal al adgangsret til dette forråds-kammer.

De fortæller os, at arbejdets nødvendighed er en følge af arvesynden. Og dog støtter De et system, der fritager en privilegeret klasse fra arbejdsnødvendigheden og sætter den i stand til at skubbe sin del – ja, langt mere – over på andres skuldre.

De siger os, at Gud ikke har skabt os for denne jords forgængelige ting, men har skænket os denne verden som et udlændigheds sted,

ikke som vort sande fædreland. Og dog fortæller De os, at nogle af udlændingene har udelukkende ejendomsret til dette vort fælles udlændigheds sted, så de kan tvinge deres udlændigheds fæller til at betale dem for opholdet her, og at de kan overføre denne udelukkende ejendomsret på andre af udlændingene, der endnu ikke er trådt ind i verden, så at de engang i fremtiden kan få samme ret til at udelukke deres rejsefæller.

De siger os, at alle mennesker er Guds, den fælles faders, børn, at livets endemål er det samme for alle, at alle er genløst af Jesus Kristus, at naturens velsignelser og alle nådegaver tilhører os alle i fællesskab, og at alle, med undtagelse af de uværdige, har løfte på at arve himmeriges rige! Og dog, trods alt dette, ja, midt i alt dette, hævder De det som en moralsk forpligtelse at opretholde det system, der gør Guds rige materielle gaver og velsignelser til nogle fås sære-jendom. – De giver os lige arveret til himlen, men nægter os lige ret på jorden!

Der blev sagt om en berygtet højesteretsdom her i De Forenede Stater kort før udbruddet af borgerkrigen: at den gav nordstaterne ret, men sydstaterne negeren. Det er på lignende vis, at De i Deres budskab giver arbejderne evangeliet, men godsejerne jorden. Kan man da undres over, at der er dem, der spottende siger, at præsterne er villige nok til at give de fattige lod og del i alt det usynlige, men de skal nok sørge for, at de rige får lov til at beholde alt det synlige for deres egen mund.

Dette er grunden til, at arbejderne overalt i store skarer vender sig bort fra kirken.

Og hvorfor skulle de vel lade det være? Hvad er religionens sag, om det ikke er at pege på det grundsyn, der bør lede menneskene i deres indbyrdes vandl, at give os en klar, bestemt rettesnor, der kan lede os i alle vore livsforhold: på arbejdspladsen, på torvet og på tinge såvel som i kirken, at forsyne menneskene med et kompas, der kan lede dem frelst gennem lidenskabens storme, begærlighedens strømme og kortsynethedens skuffende tåger. Hvad skal vi med en religion, der står overfor de største og mest betydningsfulde spørgsmål med lamme hænder og tomme udflugter!

Hvad gavn gør vel en religion, der, hvad den end lover i den næste verden, intet kan udrette i denne?

Kristendommen i de første tider var ikke en sådan religion; den ville da aldrig have pådraget sig Roms forfølgelse, men ejheller have

overstrømmet hele romerverdenen. Roms herskere, der tålte alle guder og brød sig fejl om, hvad de kaldte hobens overtro, var dobbelt ømtålelige overfor en troslære, der hvilede på lige ret, de frygtede instinktmæssig en religion, der indgød slaven og proletaren nyt håb, der valgte en korsfæstet tømmer svend til enhedsmærke, der forkyndte Guds faderlighed overfor alle og menneskenes lige broderskab, der imødeså rettens snarlige herredom og bad: Dit rige komme på jorden.

I nutidens brede samfundslag lever den samme følelse, den samme trang som i fortiden. Mennesket er, som man har udtrykt det, et religiøst dyr og kan aldrig fuldstændigt løsrive sig fra den følelse, at der findes et etisk verdensstyre, et evigt skel mellem ret og vrang; det kan aldrig fuldstændig opgive sin længsel efter retfærdighedens sejr. Og den dag i dag vil mennesker, der bilder sig ind at have bortkastet enhver religiøs forestilling, fortælle dem, at der er noget forkert ved arbejdets kår, selv om de ikke ved, hvad det er. Dersom teologien – som Thomas Aquina mente er alle videnskabers sum og brændpunkt, er det da ikke religionens sag at sige klart og uden frygt, hvori dette forkerte består.

Det var en dyb og rigtig følelse, der i oldtiden, når almene ulykker truede, drev menneskene til oraklerne med det spørgsmål: Hvormed har vi krænket guderne? – I vore dage, da menneskeheden ser sig truet af voksende misforhold, der endog truer selve samfundets beståen, rettes det samme spørgsmål til kirkens mænd af mennesker, der føler, at noget er forkert. Hvad svar får de? Ak, i reglen er det lige så vagt og ufyldstgørende som de svar, de hedenske orakler gav.

Kan man da undres over, at masserne taber deres tro?

Lad mig atter betone, hvad der egentlig ligger i den sag, som De i Deres skrivelser rører ved.

Hvori består det arbejderspørgsmål, som De med rette siger er »tidens brændende spørgsmål«, der opfylder ethvert sind med bange anelser? Kortest og simplest kan det vel udtrykkes således: arbejdsvillige menneskers fattigdom. Og det fyndigste udtryk herfor er atter, at de mangler brødet, thi heri sammenfattes som i en sum de mangeartede livsfornødenheder, som det er fattigdom at være foruden.

Men hvorledes lyder kristenhedens store fællesbøn, den, der opsendes hver time på dagen, hvor som helst Kristi navn æres, den bøn, der bedes af Deres Hellighed ved St. Peters højalter såvel som af det mindste barn; som den fattigste moder har lært at fremstamme en bøn

til faderen i himlen? Er det ikke denne: »Giv os i dag vort daglige brød.«

Og dog, hvor denne bøn hver time på dagen opsendes, mangler mennesker brød. Er det ikke religionens sag at sige hvorfor. Kan den ikke gøre det, er det da ikke rimeligt, om spottere gør nar ad dens talsmænd og siger som Elias til Båls profeter: »Råb højere, thi han er jo en Gud; og måske er han falden i snak eller gået til kroen eller er på rejse eller måske faldet i søvn, så han må vækkes.« – Hvad kan kirkens talsmænd svare? Enten er der ingen Gud, eller han er faldet i søvn. Eller også giver han virkelig menneskene det daglige brød, men det bliver dem på en eller anden måde frataget.

Dette er svaret, det eneste sande svar. Mangler menneskene brød, er det ikke, fordi Gud ikke har gjort sit for at skaffe det. Er arbejdsvillige mænd knuget af fattigdom, da skyldes det ikke, at det forråds-kammer, Gud er menneskene skyldig, er kommet tilkort, at den daglige forsyning, han har lovet sine børn til tilfredsstillelse af deres daglige behov, ikke er til stede i overflod. Men det skyldes, at mennesker ved formasteligt brud på Skaberens velfærdstanke har gjort jorden til privatejendom og således gjort til særeje for et fåtal, hvad en gavmild fader har skabt til gode for alle.

Ethvert andet svar –, uanset i hvilke religiøse talemåder det er indsvøbt – er praktisk talt et ateistisk svar.

Jeg har skrevet dette brev ikke blot for Deres Hellighed, men for alle, jeg tør håbe, det vil nå. Men idet jeg sender det til Dem personlig, forud for dets offentliggørelse, er det mit håb, at det vil blive læst og overvejet af Dem personligt. Ved fremstillingen af grundene for vor anskuelse og påvisningen af, hvad det forekommer os, De desværre har overset, har jeg udtalt mig åbent og ligefremt, som det var min pligt, hvor det drejede sig om en sag af så overordentlig stor vigtighed, og som jeg også er vis på, De ønsker, jeg skulle udtale mig. Men jeg stoler på at have gjort det uden at fornærme. For Deres embede nærer jeg dyb ærbødighed, for Dem selv personlig den højeste agtelse. Og om end de anskuelser, mod hvilke jeg har taget til orde synes os fejlagtige og farlige, vil vi nødig efterlade det indtryk, at vi mener, at det er mangel på alvorlig følelse og tænkeevne, der har bragt Dem til at fremsætte sådanne anskuelser, som de deler med så at sige alle ordførere inden for den kristne kirkes grene, og som er godkendte af dem, der betragtes som vise og lærde. Under de forhold, som De har levet under, og under trykket af så mange høje pligter og

ansvar, særlig i Deres nuværende ophøjede stilling, var det ikke at vente, at De hidtil skulle have tænkt på at drage dem i tvivl. Men jeg stoler på, at hvad jeg her har fremført, vil bringe Dem hertil; og selv om de byrder og arbejder, der påhviler Dem, skulle afskære Dem fra den omhyggelige overvejelse af sagen, der bør gå forud for udtalelser fra en mand i en så ansvarsfuld stilling som Deres, så stoler jeg på, at hvad jeg her har skrevet, vil kunne komme andre til nytte.

Og som jeg alt har sagt, er vi dem overordentlig taknemmelige for Deres budskab. Det er allerede meget, at De, ved på en så fremtrædende måde at henlede opmærksomheden på arbejdets kår, har draget folk i minde – hvad så mange har glemt – at samfundsforholdene og tidens spørgsmål i højeste grad er kirken direkte vedrørende. Det er allerede meget, at De således har sat Deres misbilligelses stempel på den ugudelige lære, som så længe – ligefrem eller dulgt – er blevet prædikeret i kristendommens navn, at de fattiges lidelser skyldes forsynets forborgne vilje og bud, som menneskene vel kan begræde, men ikke ændre.

For hvem der omhyggeligt undersøger Deres budskab, vil det være klart, at det ikke er et angreb på socialismen, hvis moderate form De sympatiserer med, men på den idé, vi er talsmænd for. Men vi nærer ingen frygt for sandhedens sag, blot den må komme frem til prøvelse; og i Deres Helligheds skrivelse ser vi et særdeles virksomt middel til at fremkalde meningsudveksling om, hvad der for os står som den mest betydningsfulde side af sagen: den etisk-religiøse. Derfor har De fortjent taknemmelighed hos alle dem, der ønsker at følge sandheden, thi det er sandhedens natur altid at sejre over vildfarelsen i den frie meningskamp.

Og den sandhed, vi kæmper for, har nu trængt sig så dybt ind i menneskers bevidsthed, at den må blive hørt, at den aldrig kan knebles eller slås ned, men må gå fra sejr til sejr. – Det fjerne Australien går i spidsen og har allerede gjort de første skridt i retning af jordværdiskattens indførelse. I England, De Forenede Stater og Canada står spørgsmålet alt på grænsen af den praktiske politik og vil snart blive tidens brændende spørgsmål. Europas fastland kan ikke tøve længe i bagtroppen. Hurtigere og hurtigere bevæger verden sig.

Fyrretyve år tilbage syntes slaveriet i De Forenede Stater stærkere befæstet end nogensinde før, og markedsprisen for såvel arbejds-slaver som slaveopdræt var højere end nogensinde, thi ejernes besiddelsessikkerhed syntes at vokse. I skyggen af den tingsal, hvor menne

skenes frie ret højtideligt var blevet proklameret, slæbtes lænkebundene slaveflygtninge tilbage til trældommen, og på det sted, der for amerikaneren stod som vor friheds Marathon, pralede slaveherrerne åbenlyst.

Og dog, skønt det parti, der skulle sætte Abraham Lincoln på præsidentstolen, endnu ikke var dannet og skønt der endnu skulle hengå et tiår, inden signalskuddet lød, var slaveriet dog allerede i virkeligheden dødsdømt.

I vor tid spirer sæden til en langt større, dybere og mere velsignelsesrig revolution, ikke i et enkelt land, men over hele verden. Guds sandhed er dens drivfjeder, og den tilskyndes af kræfter, større end han nogensinde før har givet menneskene. Det er lige så umuligt for hævdunden uret at standse denne bevægelse, som for menneskene at standse solen. »Stjerneerne i deres løb kæmper mod Sisera«, og i tidens gæring kan den, der har øren at høre med, høre arbejdsslaveriets dom.

Hvor vil kirkens hovedsmænd være at finde i den kommende, nej, den alt standende strid? Bliver det på retfærdighedens og frihedens side eller på urettens og slaveriets? Bliver det på de frelste israelitters side eller blandt vogne og ryttere i Det Røde Havs bølger?

På hvad side dens jævne lag vil findes, er der ingen tvivl. Allerede nu tæller de trosvarme forkæmpere for vore anskuelser talrige katolikker i deres skare, mange præster og enkelte bisper, og ingen af de talrige engelsktalende kristensamfund er uden talsmænd for sagen.

Sidste søndag så jeg i den kirke i New York, der er den rigeste i verden, korset blive båret gennem langskibet af et hundrede korsangere og hørte en præst af den engelske kirkegren, der for 300 år siden blev løsrevet fra Rom, udtale for en stor menighed, at arbejderspørgsmålet i sin grund var et religiøst spørgsmål, at det kun kunne løses på retfærdighedens grund, og at det første og klareste retfærdskrav er den lige ret til brugen af naturens rigsdomskilder, og at ingen menneskelige skøder og dokumenter kan fravriste menneskene deres lige ret til den jord, som Gud har skænket dem.

Og alt som korset skred frem og koret sang, bøjede mænd, for hvem dette var nyt, deres hoved, og i sind, der længe havde foragtet kirken som undertrykkelsens villige redskab, vakttes det største og mægtigste korstogs ord: Gud vil det!

Guds tjeneres tjener! Jeg nævner Dem ved Deres stærkeste og blideste kendingsnavn. I Deres hånd mere end i noget andet levende

menneskes – ligger magten til at give det tegn, der skal gøre ende på en unaturlig skilsmisse og genføre den religiøse følelse med alt, hvad der findes af rent og højt i den sociale reformbevægelse. Idet jeg ønsker Deres Hellighed det højeste af alle goder: at De må kende sandheden og blive frigjort af den, og med det ønske, at De må få tid og kraft til at gøre Deres pavedømme vidt berømt gennem alle tider ved de store tjenester, De kan gøre menneskehedens sag, er jeg med skyldig ærbødighed for Deres personlige karakter og ophøjede embede

Deres oprigtige

Henry George.

New York, 11. September 1891.

Noter

---

¹ Til nærmere forståelse heraf kan tilføjes, at alle socialøkonomer er enige om, at skat på den nøgne jords værdi, jordrenten, som den kaldes, må udredes af ejeren og ikke kan væltes over på brugeren, medens det modsatte gælder skat på produkter og produktion.

For at give en anden forklaring på argumentationen i teksten: En vares pris fastlægges ikke af sælger, ej heller af køber, men af forholdet mellem udbud og efterspørgsel; derfor vil prisen på varer, som løbende efterspørges og produceres, afhænge af produktionsomkostningerne.

Da alle priser afhænger af forholdet mellem udbud og efterspørgsel, vil skat på varer ved at fordyre produktionsomkostningerne hæmme udbudet og drive priserne til vejrs. Men jorden koster intet at frembringe, da den er skabt af Gud. Skat på dens værdi vil derfor ikke formindske udbud af jord, i de fleste tilfælde endog forøge det, og altså ikke drive jordprisen i vejret, men blot gøre skår i ejernes lejeindtægt.

² »Den, der ved noget som helst håndens eller åndens arbejde øger summen af nyttig rigdom, føjer noget til menneskets kundskabsområde eller løfter menneskelivet til højere art og større fylde, han er i ordets videre betydning en »producent«, en »arbejdsmand«, og tjener ærligt sit brød. Men den, som uden at gøre det ringeste i retning af at gøre menneskeheden rigere, visere, bedre og lykkeligere, lever af andres slid – han er, hvad hædersnavn han end bærer, og hvor højt end mammons præster svinger deres røgelseskar til hans ære i grunden dog kun en tigger eller en tyv.«

Henry George: Beskyttelse eller frihandel.